

Pirkko Tuikkala

Pyhäjoen kirjaston historiikki

Vuodet 1849 - 2013

Opinnäytetyö

Kevät 2014

Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö

Koulutusohjelma: Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

Tekijä: Pirkko Tuikkala

Työn nimi: Pyhäjoen kirjaston historiikki, vuodet 1849 - 2013

Ohjaaja: Ari Haasio

Vuosi: 2014

Sivumäärä: 71

Liitteiden lukumäärä: 11

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää Pyhäjoen kirjaston syntyvaiheita ja historiaa vuosilta 1849 – 2013. Opinnäytetyöni on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt historiallista analyysia. Kvantitatiivisia menetelmiä olen käyttänyt taulukoiden ja kuvioiden muodossa. Pyhäjoen kirjaston toiminta on alkanut vuonna 1849 ja se on yksi Pohjois-Suomen vanhimpia kirjastoja. Vuonna 2009 Pyhäjoella juhlittiinkin kirjastolaitoksen 160-vuotista taivalta. Pyhäjoen kirjaston vaiheista ei ole tehty aikaisemmin historiallista tutkimusta, mutta hyvän käsityksen saa teoksesta Vetten laijoilta, 1997 (toim. Harri Turunen). Opinnäytetyöni on katsaus Pyhäjoen kirjaston historiaan. Painopiste tutkimuksessani on Pyhäjoen kunnankirjasto eli nykyinen pääkirjasto. Tutkimuksessa ei käsitellä esimerkiksi sivukirjastojen toimintaa ja kehittymisestä.

Pyhäjoen kirjasto on vuosien varrella toiminut useissa eri pisteissä. Yleensä kirjasto on kulkenut kirjastonhoitajan mukana yksityisissä kodeissa, opettajien mukana kouluilla ja seurakunnan työntekijöiden työrupeaman aikana seurakunnan tiloissa. Vuonna 1963 kirjasto sai ensimmäisen oman kirjastotilan vasta valmistuneen koulukeskuksen katon alta. Vuonna 1990 valmistui uusi pääkirjastotalo. Sen suunnittelu- ja rakentamisvaihe oli mielenkiintoinen ja iso haaste kirjaston työntekijöille.

Työn yhtenä teemana tutkimuksessani on tarkastella myös kirjastolaitoksen tärkeimpiä tapahtumia ja käännekohtia sen koko pitkältä historialliselta ajalta. Tutkimusmateriaali on koostunut pääosin erilaisista asiakirjoista, pöytäkirjoista, lehtiarikkeleista, haastatteluista sekä Pyhäjoen kuntaa koskevista teoksista ja arkistomateriaalista.

Asiasanat: historiat, yleiset kirjastot, Pyhäjoki,

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Library and Information Services

Author/s: Pirkko Tuikkala

Title of thesis: History of the Library Pyhäjoki

Supervisor(s): Ari Haasio

Year: 2014

Number of pages: 71

Number of appendices: 11

The purpose of this thesis was to describe the history and development of the library in the municipality of Pyhäjoki from the years 1849 – 2013. The research methods used in the thesis are historical-qualitative and historical analysis. In addition, the aim was to quantitatively describe the development of the library with tables and graphs. The first library of Pyhäjoki was founded in year 1849. It is one of the oldest libraries in Northern Finland. In 2009, the Pyhäjoki library celebrated its 160 years. No printed history had been written of the Pyhäjoki library before, but its years of activity have been described by Harri Turunen (Vetten laijoilta 1997).

This thesis is an overview of the history of the municipal library in Pyhäjoki. The focus is on the main library. Generally, the library has been located in many different places: in private houses with the librarian, in schools with teachers and in church houses with church employees. The Pyhäjoki library moved to the new school center in 1963 for many years. Finally, the new Main Library building was built in year 1990 and started a new era in the library's history in Pyhäjoki. The purpose of this study was to describe the most important turning points and overall development of the history of the library. The primary sources for the thesis are annual reports, documents, archives, minutes, newspaper articles, and interviews. Also, some writings about the Pyhäjoki and Finnish public libraries were used, as well.

Keywords: histories, public libraries, Pyhäjoki

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
Kuviot, kuvat ja taulukot.....	7
1 JOHDANTO.....	9
2 HISTORIALLISTA KVALITATIIVINEN OPINNÄYTETYÖ.....	11
2.1 Tutkimusprosessi.....	11
2.2 Tutkimusongelmat.....	13
2.3 Tutkimusmenetelmät.....	13
2.4 Lähdemateriaali.....	14
3 KANSANKIRJASTOSTA YLEISEEN KIRJASTOON.....	16
3.1 Kirjastojen varhaiset vaiheet.....	16
3.2 Lukuseurat.....	16
3.3 Lukutaidon kehittyminen.....	18
3.4 Kansanvalistus ja kansankirjastot.....	19
4 KOULU JA KIRJASTO.....	21
4.1 Kansakouluasetus.....	21
4.2 Kirjastolaki.....	22
5 PYHÄJOEN KUNTA.....	23
5.1 Pyhäjoen historiaa.....	23
5.2 Kunnanhallinto.....	23
6 PYHÄJOEN KIRJASTON TOIMINTA ALKAA 1849.....	25
6.1 Kirjastotoimen alkutaival.....	25
6.2 Valistus tuottaa tulosta.....	27
7 1900-LUVUN ALKUVUOSIKYMMENET.....	28

7.1 Kantakirjaston toiminta.....	28
7.2 Piirikirjastot	29
7.3 Johtokunta.....	30
7.4 Kirjaston säännöt.....	31
7.5 Luettelointi	32
7.6 Sensuuri ja kielletyt kirjat.....	32
8 KIRJASTOTOIMEN VAHVISTUMINEN.....	35
8.1 Kirjastonhoito	35
8.2 Kirjaston henkilöstö.....	35
8.3 Aineiston hankinta.....	38
8.4 Kirjaston tilat.....	40
8.4.1 Kiiskilän tupa.....	40
8.4.2 Keskuskoulun kirjasto.....	41
8.4.3 Uusi kirjastotalo.....	43
8.4.4 Näyttelytila.....	45
9 TIETOTEKNIikka SAAPUU KIRJASTOON.....	47
9.1 Kirjastojärjestelmät.....	47
9.2 Tiekkö.....	49
9.3 Kirja kantaa – tarina tukee.....	51
10 UUSI VUOSITUHAT 2000 – 2013.....	52
10.1 Kirjastoa kehitetään.....	52
10.2 Kirjasto 160 vuotta.....	53
10.3 Sosiaalinen media.....	56
10.4 Taidelainaamo.....	57
10.5 Sisarkirjasto.....	58
11 TILASTOJA JA TUNNUSLUKUJA.....	60

11.1 Kirjamäärän kasvu.....	60
11.2 Lainaamisen muutokset.....	61
12 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	65
LÄHTEET.....	67
LIITTEET.....	72

Kuviot, kuvat ja taulukot

Taulukko 1. Väestön luku- ja kirjoitustaidon kehitys Suomessa	19
Taulukko 2. Valtalehtien levikin Pyhäjokialueen kunnissa.....	26
Taulukko 3. Tilasto lainausmääristä, kirjamääristä sekä lainaajamääristä.....	34
Taulukko 4. Tieto- ja viestintätekniiikan merkkipaalat	48
Taulukko 5. Tilastotietoa Pyhäjoen kirjastosta vuosilta 2002 – 2012.....	63
Taulukko 6. Pyhäjoen kirjaston tunnuslukuja 2012.....	64
Kuvio 1. Kirjat/vuosi.....	60
Kuvio 2. Kirjojen lainaus asukasta kohden 1999–2010.....	61
Kuvio 3. Pyhäjoella 2000-luvun lainaajat suhteutettuna asukaslukuun.....	62
Kuva 1. Parhalahden piirikirjasto.....	30
Kuva 2. Kirjastonhoitaja Kalle Kiiskilä.....	36
Kuva 3. Annikki Simpanen.....	36
Kuva 4. Marja Peltoketo ja Marja Haataja.....	37
Kuva 5. Heikki Lahnaoja.....	37
Kuva 6 Iris Härönen.....	38
Kuva 7. Piia Hänninen.....	38
Kuva 8. Kiiskilän talo.....	41
Kuva 9. Keskuskoulun kirjasto.....	42
Kuva 10. Pyhäjoen pääkirjasto.....	44

Kuva 11. Kirjastokartta.....	44
Kuva 12. Kirjasto sisältä	45
Kuva 13. Kirjastokaappi	53
Kuva 14. Kirjastonurkkaus.....	54
Kuva 15. Vanhoja kirjoja	55
Kuva 16. Kortistokaappi	55
Kuva 17. Lotta Nevanperän taulu.....	57
Kuva 18. Kirjasto Espanjassa.....	59

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tarkastelujakso on pitkä, sillä Pyhäjoen kirjasto perustettiin jo vuonna 1849 (Pyhäjoen pitäjänkokouksen pöytäkirja 25.9.1865). Kirjaston alkuvuodet ovat hämärän peitossa ja varsinaisesti aktiivinen toiminta käynnistyi v.1881. Tutkimuksessani pyrin selvittämään miten Pyhäjoen kirjastolaitos sai alkunsa ja miten se kehittyi. Pyrin myös selvittämään keskeisimmät ja tärkeimmät tapahtumat vuosikymmenten ajoilta.

Varsinainen uusi aika alkoi v. 1990 kun Pyhäjoki sai uuden oman kirjastotalon (Pyhäjoen kunnankirjaston toimintaraportti vuonna 1990). Pyhäjoen kirjaston toiminnassa tärkeälle sijalle nousevat sen ansiokkaat kirjastonhoitajat. Vuosi 1980 oli merkittävä, sillä silloin Pyhäjoen kirjastolle perustettiin kunnankirjastonhoitajan virka ja kirjaston toimintaresurssit alkoivat kohentua.

Kirjaston yksi mielenkiintoisista ja tärkeistä tapahtumista oli Pyhäjoen kirjastolaitoksen 160-vuotisnäyttely vuonna 2009 (Raahen seutu 21.11.2009). Kirjaston henkilökunta teki ison työn kun pystyi oman työnsä ohessa kokoamaan näyttelyn. Pyhäjoen kirjaston historiasta ei ole tehty aikaisemmin varsinaista omaa historiikkaa, joten aihe sopi minulle ja Pyhäjoen kirjastolle hyvin. Myös kiinnostus kirjastohistoriaa ja Pyhäjoen paikallishistoriaa kohtaan johti siihen, että historiikki valikoitui opinnäytetyöni näkökulmaksi.

Opinnäytetyöni käsittelee pitkää historiallista ajanjaksoa v. 1849 - 2013, joten aihe on ollut pakko rajata ja tarkastella melko yleisellä tasolla. Olen rajannut opinnäytetyötäni siten, että jätän sivukirjastojen käsittelyn vähemmälle huomiolle. Olen hakenut vastauksia tutkimukseeni Pyhäjoen kunnan paikallishistoriasta, arkistomateriaalista, pöytäkirjoista ja lehtiartikkeleista. Myös yksi tärkeä ja mielenkiintoinen tiedonlähde on ollut haastattelut, joista olen saanut paljon suullista perimätietoa.

Pyhäjoen kirjaston kehitys on yhteydessä Suomen yleisten kirjastojen historiaan ja kirjastolaitoksen kehittymiseen maassamme. Sotavuodet ja yleinen maamme alhainen elintaso hiljensivät kirjastolaitoksen aktiivista toimintaa. Toinen merkittävä muutos tapahtui tietotekniikan kehittymisen ansiosta. Pyhäjoen kirjastolaitos on ollut kaiken kaikkiaan hyvin tärkeä osa pienen kuntamme kulttuuriperimää.

2 HISTORIAL LIS-KVALITATIIVINEN OPINNÄYTETYÖ

2.1 Tutkimusprosessi

Historian tutkimusprosessi aloitetaan valitsemalla aihe, kysymyksenasettelu, näkökulma, sekä konteksti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73). Useimmiten tutkimusta tehdään kirjallisen aineiston pohjalta, joten tavallisin metodi on historiallis-kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Myös kvantitatiivinen eli tilastollinen tutkimus on välttämätöntä sillä usein tutkimus vaatii myös tilastollisen tutkimusaineiston keräämistä. Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva aineisto. Niitä voidaan käyttää rinnakkain tai eri tavoin yhdisteltynä tutkittavan ongelman ja tutkimusresurssin mukaan.

Historiantutkija pyrkii selvittämään miten asiat oikein olivat, ei miten niiden uskotaan olleen (Kalela 2002, 24 – 25). Silti täydellistä, kiistatonta totuutta on mahdollista selvittää. Historiaa pystyy kuitenkin välittämään kuka tahansa, se ei vaadi välttämättä koulutusta tai oppiarvoja, suurin osa historian esittäjistä on muita kuin alan tutkijoita. Ihmisen toiminta jättää jäljen historiaan, mutta historiaa ei välttämättä tarvitse esittää kirjallisina tuotoksina. On mahdollista esittää historiaa myös musiikkina ja valokuvina.

Yksittäisessä tutkimuksessa pyritään arvioimaan tiedon luotettavuutta ja objektiivisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 132, 133). Haasteena on asiakirjojen ja lähdemateriaalin autenttisuus. Totuutta voidaan määritellä erilaisin totuusteorioin kuten korresponditeoria, koherenssiteoria sekä pragmaattinen totuusteoria. Korresponditeorian mukaan asia on totta, jos se vastaa todellisuutta. Koherenssiteorian mukaan väite on totta, jos se on yhtäpitävä muiden teorioiden kanssa, tällöin tosiasia ei voi olla ristiriidassa itsensä kanssa.

Pragmaattisen totuusteorian mukaan asia on totta, jos siitä on meille hyötyä. Totuus ei ole sinällään itseisarvo vaan sen tarjoama hyöty on arvokasta. Ongelmallisin totuusteoria on konsensuseseen perustuva totuusteoria, missä väite on totta jos se on yleisesti hyväksytty. Tosiasiassa kaikki väitteet mitkä on yleisesti hyväksyttyjä, eivät ole välttämättä totta. Puolueettomuus nousee kysymykseksi laadullisessa

tutkimuksessa koska väistämättä tutkija tulkitsee totuutta. Havainnointiin sekä ymmärtämiseen saattaa vaikuttaa useat tekijät kuten tutkijan sukupuoli, ikä, uskonto, poliittinen asenne, virka-asema, tai jokin muu seikka.

Tutkimuksen tekeminen on prosessi, jossa haetaan vastausta tutkimusongelmaan. Tässä historiikissa jouduin hakemaan tietoa erilaisista vanhoista käsinkirjoitetuista pöytäkirjoista, joiden tulkitseminen aiheutti päänvaivaa. Osa teksteistä oli kulunutta ja vanhoilla mustekynillä kirjoitettua. Vaikka vanha, koukeroinen käsiala on kaunista, se saattaa olla epäselvää.

Tutkimus ei edennyt aina ideaalin mukaan, vaan usein jouduin palaamaan takaisin alkulähteille ja tarkistamaan materiaalia uudelleen. Tutkimuksen edetessä vastaan saattaa tulla yllättäviä ongelmia. Osa materiaalista on ehkä ristiriidassa keskenään tai aineisto on puutteellista. Silloin on yksinkertaisesti hylättävä jo suunniteltu etenemisreitti ja käännettävä katse uusille urille.

Tutkimus ei aina etene Alasuutarin (2001, 277-278) mukaan suoraviivaisesti ja tutkija voi suoranaisesti pettyä saatavilla olevaan materiaaliin. Näin ollen tutkijan olisi hyvä valmistautua siihen mahdollisuuteen, että ennakkosuunnitelmat epäonnistuvat. Tutkimusprosessi ei lopu siihen, että yksi tutkimus tulee valmiiksi, vaan se saattaa herättää uusia kysymyksiä ja mielenkiinnon kohteita. Vaikka Pyhäjoen kirjaston historiikki on ajanjaksoltaan pitkä, se ei ole kaiken kattava. Olen keskittynyt pääkirjastoa koskevaan aineistoon ja joutunut jättämään sivukirjastot lähes kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusta on mahdollista jatkaa jostakin toisesta näkökulmasta tai keskittyä johonkin erityiseen ajanjaksoon.

2.2 Tutkimusongelmat

Tässä opinnäytetyössäni haen vastauksia kahteen keskeiseen tutkimuskysymykseen:

1. Miten Pyhäjoen kirjasto on saanut alkunsa ja miten se on kehittynyt vuosikymmenien aikana?
2. Mitkä ovat tärkeimmät ja keskeisimmät tapahtumat ja seikat Pyhäjoen kirjaston historiassa?

Lukeminen ja tutustuminen kirjallisuuteen avaa ovia menneisyyteen (Autio, Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2001, 146). Tutkijan on pyrittävä muodostamaan yleiskuva omasta aiheestaan. Tutkimuksen konteksti saattaa kuitenkin muuttua työn edessä yllättävästi. Henkilökohtainen kiinnostus aihepiiriä kohtaan on ratkaiseva motivaation kannalta, sillä historian tutkiminen on vaativa ja pitkä prosessi. Lähdeaineistoa saattaa olla runsaasti, ja usein tutkija lukee paljon turhaakin materiaalia.

Tutkijalle onkin välttämätöntä saada ohjausta koko tutkimusprosessin ajan ja luetuttaa tekstiä sekä saada siitä palautetta (Autio ym. 2001, 147). Ongelmana voi olla oman näkökulman löytäminen. On myös löydettävä tarpeeksi laaja tutkimuksen kohde, jotta siitä löytää tarpeeksi tutkimusmateriaalia. Ohjaajan rooli on merkittävä, sillä tutkija saattaa olla pulassa teemoituksen tai aihepiirin kanssa. On mahdollista sokeutua omalle työlleen siinä määrin, ettei huomaa tutkimuksen ongelma-kohtia.

2.3 Tutkimusmenetelmät

Muistinvarainen tieto on lähdekriittisessä ajattelussa epäluotettavaa tietoa (Kalela 2002, 91). Mahdollisten erehdysten lisääntyminen pitkällä aikavälillä sekä kokemusten ja ajatusten muuttuminen myöhemmin, saattavat vaikuttaa tiedon subjektiivisuuteen. Samoja lähteitä voidaan lukea monella tavalla, sillä väärin muistamisesta tai tiedon vääristymästä voidaan tehdä johtopäätöksiä. Tavoitteena voi tässä tapauksessa olla varman tiedon sijasta *hedelmällinen tieto*.

Hypoteesit ovat Kalelan (2002, 92-93) mukaan osa tutkimusprosessia. Tutkijalla on yleensä lähtökohta tutkimuksen tekoon. On kuitenkin mahdotonta selvittää luotettavienkaan lähteiden avulla täydellistä totuutta menneisyydestä. Lähdekriittinen ajattelutapa pyrkii varmaan tietoon, mutta kehittynyt lähdekritiikki ei syrji mitään lähdetyyppiä. Tavallaan jokainen lähde on luotettava ja samalla epäluotettava. Jokaisella lähteellä on jokin tehtävä, joka määrää lähteen sisällön.

Laadullisessa tutkimuksessa keskeisimmät menetelmät ovat haastattelu, havainnointi sekä dokumentteihin perustuva tiedonkeräys (Tuomi & Sarajärvi 2002, 73). Aineistoa on mahdollista kerätä rinnakkain tai eri tavoin yhdistäen. Tässä historiallisessa tarkoituksenmukaisiin aineistonkeruumenetelmä on ollut kirjallisen materiaalin läpikäyminen, joka on perustunut kriittiseen ja tutkivaan lähestymistapaan. Pyrkimyksenä on ollut holistinen näkemys Pyhäjoen kirjaston kehityksestä.

Hyvä laadullinen tutkimus on eettisesti kestävä ja johdonmukainen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 124).

2.4 Lähdemateriaali

Pyhäjoen kirjaston historiikkiin löytyi paljon aineistoa. Pyhäjoen kirjastolaitoksen historiantutkimuksessa olen käyttänyt lähdemateriaalina Pyhäjoen kunnanarkiston arkistomateriaalia sekä erilaisia historiallisia teoksia koskien Suomen yleisten kirjastojen kehitystä. Lisäksi lähteenä olen käyttänyt lehtiartikkeleita, tilastoja, valokuvia ja muuta aineistoa. Pyhäjoen kunnanarkiston lähdemateriaalina ovat olleet kirjastolautakunnan ja johtokunnan pöytäkirjat sekä toiminta- ja vuosikertomukset. Kirjalliset, allekirjoitetut asiakirjat ja alkuperäiset pöytäkirjat ovat luotettavia. Lisäksi lähteenä ovat olleet kirjeet ja muistiinpanot.

Lisäksi olen haastatellut aikaisempaa kirjastotoimenjohtaja Marja Peltoketoa, nykyistä johtajaa Heikki Lahnaojaa, kirjastovirkailija Marja Haatajaa, kulttuurisihteeri Marjo Luokkasta, Annikki Simpasta, Ulla Paakkosta sekä Tuula Alin-Biari Musafiria. Heiltä kaikilta olen saanut arvokasta materiaalia tähän historiikkiin. Haastattelut perustuvat muistinvaraiseen tietoon ja muisti voi pettää tai valikoida. Haastattelutilanne on silti aito eikä ole mitään syytä, etteikö haastateltava pyrkisi itse totuuteen. Kuitenkin haastattelujen ja kirjallisten lähteiden vertailu toisiinsa lisää materiaalin luotettavuutta.

Tutkijan on pyrittävä arvioimaan ja analysoimaan tutkimuksen kokonaisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2002 135, 138). Varsinaisia selkeitä ohjeita siitä, mikä materiaali on täysin luotettavaa, ei ole olemassa. Lukijan on saatava selkeä kuva siitä, miten tutkimus on tehty ja mistä aineisto koostuu. Yksityiskohtainen selostus tutkimustuloksista, sekä raportointi edesauttavat tutkimuksen luotettavaa arviointia. Tutkijan kannattaa kuitenkin harkita, miten asiat esittää niin että tutkimuksesta ei tule pelkkä tarina, vaan siitä muodostuu totuudenmukainen ja uskottava selvitys.

Lähdekriittisen ajattelun tavoitteena on Kalelan (2002, 90-91) mukaan pyrkiä *varmaan tietoon* ja mahdollisimman lähelle tiedon alkulähdettä. Historiatutkimuksessa muistinvarainen tieto on epäluotettavaa tietoa, koska erehdyksen mahdollisuus on suuri ajallisen välimatkan kasvaessa. On myös mahdollista muistaa asiat väärin. Historiantutkijan tehtävänä on hakea tosi informaatio ja hylätä epätosi. Tavoitteena on esittää tarkka kuvaus tapahtuneista todellisista ilmiöistä.

3 KANSANKIRJASTOSTA YLEISEEN KIRJASTOON

3.1 Kirjastojen varhaiset vaiheet

Ensimmäisenä varsinaisena kansankirjastona maassamme pidetään Rabbe Gottlieb Wreden perustamaa Anjalan kylän Regina-koulun kirjastoa vuonna 1802 (Karjalainen 1977, 3). Kirjastojen toiminta Suomessa oli 1800-luvulla vielä melko jäsentymätöntä ja niiden varhaisesta toiminnasta on hankala tehdä varsinaista kromologista esitystä. Täsmällinen ja luotettava tieto puuttuu.

Kirjastojen välillä lopahtanut toiminta saattoi elpyä uudestaan. Kirjastojen nousu agraarikulttuurista ja alussa hyvin pienistä ja vaatimattomista lähtökohdista koko maan kattavaksi kirjastoverkoksi on ollut pitkä ja vaiherikas. Kansankirjaston edeltäjiä olivat kirkonkirjastot. Keskiajan kirkoissa kirjoilla oli tärkeä asema ja niitä myös lainattiin seurakuntalaisille. Raamattu esimerkiksi oli niin kallis kirja, etteivät kaikki pystyneet sitä ostamaan.

Piispa Spegelille annettiin Karjalaisen (1977, 10) mukaan seuraavanlainen toimintaohje vuonna 1694:

Koska maalaiskansa kuluttaa pyhäpäivät maallisissa töissä tai paheelista elämää viettäen, olisi jokaiseen kirkkoon sen omilla varoilla hankittava raamattu, jota voitaisiin antaa kansalle luettavaksi. Siten vanhemmat lukutaitoiset ihmiset saisivat lukea raamattua sunnuntaisin ja ne jotka eivät osanneet lukea, voisivat antaa lastensa lukea heille ääneen. Tarkastusmatkoilla pappien tulisi ottaa selville kuinka pitkälle kukin oli vuoden aikana raamatunluvussa edistynyt.

3.2 Lukuseurat

1790-luvulta lähtien lukuseuroja syntyi ns. sivistyneistön keskuudessa (Karjalainen 1977, 12-13). Ensimmäinen lukuseura perustettiin Vaasaan vuonna 1794. Lukuseurojen vaikutteet syntyivät lähinnä Ruotsista, sillä ensimmäiset seurat aloittivat rannikkokaupungeissa. Vaasassa toiminta oli alusta lähtien vireää ja järjestelmällistä. Vakituiset pitkäaikaiset hoitajat ja säännölliset aukioloajat olivat varmasti yksi tärkeimmistä tekijöistä urauurtavalle toiminnalle.

Esim. Turkuun perustettiin lukuseura vuonna 1799, joka sai vaikutteita ja mallin Upsalasta. Myös kansankirjasto-ajatus levisi maahan Ruotsista ja vuonna 1800 maaseudulle oli jo perustettu useita kansankirjastoja.

Kansanvalistusseuran ideana oli levittää edullista ja kansantajuista kirjallisuutta niin, että yleisön tiedonhalu lisääntyisi ja ihmiset saisivat itselleen sivistävää pää-omaa. Kansankirjastot olivat siihen sopivia levityskanavia ja näin seuran tärkeimmäksi tehtäväksi tulikin kirjastoharrastuksen herättäminen varsinkin alueille, joissa sitä ei vielä ollut. Jo ennen lukuseurojen perustamista lainattiin kirjoja naapureille ja tutuille tai niitä hankittiin yhteisvoimin. Lukuseurojen kirjastoista suuri osa perustettiin rannikkokaupunkeihin. Rannikkokaupungeilla oli paremmat mahdollisuudet pitää yhteyksiä sivistyksen keskuksiin kuin sisämaan kaupungeilla.

Rannikkokaupungeista purjehdittiin vilkkaasti Tukholmaan ja muuallekin (Mäki 2007, 10). Näin pystyttiin luomaan yhteys rikkaisiin kirjamarkkinoihin. Maaliikenne puolestaan oli hidasta ja hankalaa, ainakin ennen rautateitä. Kaikkiin Vaasan pohjoispuolen rannikkokaupunkeihin perustettiin lukuseuroja. Torniossa toimintaa oli jo vuonna 1804. Pietarsaaren kirjastosta ei tiedetä syntyäaikaa eikä paljon muuta, mutta Uudenkaarlepyyn lukukirjasto syntyi vuonna 1813, Raahen vuonna 1821 ja Oulussa toimi yksi tai useampikin lukuseura 1820 – 30 -luvulla.

Juho Pynnistä pidetään varsinaisena Suomen kirjastoliikkeen isänä (Karjalainen 1977 28-30). Hän oli viipurilainen kauppapalvelija, joka osasi katsoa pidemmälle tulevaisuuteen kuin muut. Maailman kirjastohistoriassa kouluja käymätön kirjasto-ajatuksen edelläkävijä on harvinaisuus. Pynninen haki tukea pitäjänkirjasto ajatuksilleen papistosta, seurakunnan opettajista. Kirjastohankkeet olivat pitkäaikaisia ja työläitä, sillä rahaa niiden perustamiseen oli vaikea saada. Veroja hankkeelle saatettiin kerätä vuosikausia.

Kirjastojen kehittyminen oli osa väestön kaupungistumista (Hietala 1999, 26). Teollisuuden kehittyminen veti ihmisiä kaupunkoihin työn perään. Oli luonnollista, että myös kulttuuripalvelut kehittyvät ja runsastuivat.

3.3 Lukutaidon kehittyminen

Lukutaito maassamme alkoi pikkuhiljaa levitä 1800-luvulla, eikä vähiten kansakouluasetuksen seurauksena (Hietala 1999, 15). Lukutaito tuli periaatteellisesti vaatimukseksi jo 1600-luvun lopulla sillä Kirkkolaki (L 3.9.1686 Kirkkolaki) sääti lukutaidon (mutta ei kuitenkaan kirjoittamisen) opettamisen seurakunnan tärkeimmäksi tehtäväksi. Voidaan sanoa että luterilaisuus opetti kansan lukemaan. Papis-tolla oli näin ollen merkittävä rooli lukemaan opettamisessa. Vuonna 1720 Ruotsi-Suomen väestöstä 30 % oli lukutaitoisia, sillä vaatimus lukutaidosta tehtiin avioliiton ja ripille pääsyn ehdoksi.

Lukutaidon heikkous tietysti asetti rajoituksia lukemisharrastukselle ja kirjojen leviämislle. On myös huomioitava, että lukutaito muuttaa ihmisen maailmankuvaa sekä lisää yhteiskunnallista tietämystä. Mikael Agricola oli aapisensa ensisivuilla v. 1543 kirjoittanut ”Oppe nyt wanha i noori joilla ombi sydhen toori”, tästä toivomuksesta meni kuitenkin lähes kolme vuosisataa ennen kuin vanhat ja nuoret osasivat todella lukea.

Oppineisuutta arvostettiin ja jopa syrjäisiltä maatalousalueilta. Varakkaat talonpojat halusivat lähettää lapsiaan kouluun Euroopan yliopistoihin (Eskola 2004, 26-27). Voidaan todeta, että länsimaissa vuoteen 1890-luvulle tultaessa noin 90 % väestöstä oli lukutaitoisia. Työpäivän lyhentyminen vaikutti siihen, että myös työväestöllä oli aikaa ja mahdollisuuksia sivistää itseään lukemalla. Aikaisemmin se etuoikeus oli vain porvaristolla. Nyt myös naisista, lapsista ja työläistä tuli lukijoita. Protestanttisissa maissa lasten lukemaan ja kirjoittamaan opettaminen liitettiin Raamatun opetusten tuntemiseen, mutta pikkuhiljaa myös maallinen kirjallisuus vei mukanaan.

Taulukko 1. osoittaa varsinaisen harppauksen, mikä tapahtui 1800-luvun loppu-
vuosikymmeninä. Yli 80 % väestöstä oli jo lukutaitoista. Kansakoulujen perustami-
nen 1860-luvulla selittänee lukutaidon leviämisen. Myös tytöt pääsivät kouluun
(Hietala 1999, 17).

Väestön luku- ja kirjoitustaidon kehitys Suomessa luterilaisella alueella:

Vuosi	Väestö	Lukutaidoton %	Lukutaito %	Luku- ja kirjoitu- taito %
1880	1 592 593	1,3	86,3	12,4
1890	1 866 422	0,1	78,0	21,9
1900	2 177 633	0,8	60,6	38,6
1910	1 840 270	0,6	44,1	55,3
1920	2 018 554	0,6	29,3	70,1
1930	2 285 915	0,7	15,2	84,2

Taulukko 1. (Hietala, M. 1999. Kirjastojen perustaminen: historiallista taustaa s.
18)

3.4 Kansanvalistus ja kansankirjastot

1700-luvusta muodostui Euroopassa valistuksen vuosisata (Mäki 2007, 6). Ym-
märrettiin, että jokaisella ihmisellä on oikeus ja jopa velvollisuus vapaaseen ja it-
senäiseen tiedonhakuun ja itsensä sivistämiseen. Tähän saakka Suomessa tiedon
vapaa saatavuus oli koskenut vain säätyläisiä, eli paria prosenttia väestöstä. Yh-
teiskunnan valtaapitävät eivät olleet aikaisemmin olleet halukkaita hyväksymään
vapaata tiedonkulkua maassamme.

Porvarien lukuharrastus lisääntyi Pohjanlahden pienissä kauppakaupungeissa. Kaupungit olivat nykyisen mittapuun mukaan asukasluvultaan vaatimattomia. Rannikkokaupungit olivat pienestä koostaan huolimatta merkittäviä laivanvarustuskaupunkeja. Raahessa asukkaita oli 1700-luvun puolivälissä 450, mutta vuosisadan vaihteessa asukkaita oli 1100. Oulu olikin pohjoinen suurkaupunki, sillä 1700-luvun puolivälissä Oulun kaupungin asukasmäärä oli 2000 henkeä

Kansanvalistusseura perustettiin vuonna 1874 (Hietala 1999, 18). KVS lähetti professori J.R. Danielsonin ehdotuksesta maaseudulle kirjastostipendiaatteja, joiden tehtävänä oli kerätä tietoja kansankirjastojen toiminnasta (Mäkinen 2009, 191, 225). Kirjastostipendiaattien tehtävänä oli myös tukea kirjastoharrastusta, sekä perustaa kirjastoyhdistyksiä, jotka huolehtivat paikkakunnan kirjastoista. KVS:n toimet kohdistuivat kuitenkin ensin maalaisväestöön. Suomi oli vielä agraarinen yhteiskunta, jonka väestö asui maaseudulla. Tavoitteena oli saada aikaan kunnallinen kirjastoverkko.

Kansankirjastojen tai kansalaiskirjastojen toiminta oli Eskolan (2004, 33-34) mukaan vielä 1910-1920 -luvun alkupuolella melko puutteellista ja vaatimatonta. Kirjastoon ei välttämättä hankittu uusia kirjoja vuosikausiin, kirjasto oli kiinni tai se oli pelkkä kirjavarasto ilman hoitajaa. Kantakirjaston ja piirikirjaston rajat saattoivat olla häilyvät. Myös kansalaissodan vaikeat vuodet saattoivat osaltaan vaikuttaa kirjastojen toimintaan. Kunnat omistivat kirjastoista valtaosan, muita omistajia olivat nuorisoseurat, yhdistykset tai muut järjestöt.

4 KOULU JA KIRJASTO

4.1 Kansakouluasetus

Kansakouluasetus vuodelta 1866 (A 1866/122 Kansakouluasetus) määrittelee seuraavasti:

Opetuksen edistämiseksi pitää jokainen koulu, jolle valtio apua antaa, varustettaman sopivilla opetusvälineillä, kuin myös siihen vähitellen hankittakoon kirjastot, joista sekä oppilaat että muutkin opinhaluiset kansalaiset voivat saada hyödyllistä lukemista.

Ennen vuoden 1921 kansakoululakia joka viides lapsi jäi menemättä kouluun, silti voidaan todeta että laki loi kansan koulun (Eskola 2004, 266). Maaseudulla väestön koulutustaso jäi alhaiseksi ja varsinkin jatkokouluttautuminen kansakoulun jälkeen oli heikkoa. Vaikka oppivelvollisuuslaki syntyi, Suomi eli yhteiskunnallisesti niin ristiriitaisia ja vaikeita aikoja, ettei kansakoululaki pystynyt yksistään yhdistämään kansakuntaamme.

Pyhäjoella keskustelu kansakoulun tarpeellisuudesta heräsi 1870-luvun lopulla (Turunen 1997, 306–317). Vastustus oli aluksi niin voimakasta, että asia ei vielä siinä vaiheessa edennyt toimiin asti. Viimein 19.1.1885 kuntakokous sai tehtyä kansakoulun perustamispäätöksen ja syksyyn 1886 mennessä kirkonkylälle Kistunmäelle nousi koulutalo. Yppärin kylälle perustettiin aluksi myös kovasta vastarinnasta huolimatta oma kansakoulu vuonna 1897.

Samaan aikaan kun Yppärin koulutaloa rakennettiin tuli voimaan piirijakoasetus, mikä velvoitti kuntia jakamaan alueensa koulupiireihin, niin että jokaisella kouluikäisellä olisi mahdollisuus nauttia omassa piirissään opetusta. Kouluverkosto 1900-luvulla käsitti kokonaisuudessaan Pohjankylän ja Yppärin koulujen lisäksi kahdeksan kansakoulua. Pieni 25 niteen oppilaskirjasto saatiin Pohjankylän koululle vuonna 1913. Myöhemmin kirjastoa kartutettiin koiraverorahojen turvin.

4.2 Kirjastolaki

Yksi merkittävä uudistus kirjaston historiassa oli vuonna 1928 voimaantullut kirjastolaki (Eskola 2004, 50). Laissa määriteltiin se, että kunnallisten kirjastojen on pyrittävä tarjoamaan kirjallisuutta ja palveluja kansalaisten sivistystason kohottamiseksi ja itseopiskelun edistämiseksi. Suomen yleisten kirjastojen maksuttomuuden pitkä perinne alkoi tästä Kansankirjastolaista. Valtionavun määräksi säädettiin 50 % kirjastojen todellisista menoista. Lain vaikutuksesta maaseudulle syntyi nykyisenlainen kunnankirjastojen verkosto. Se oli myös perustava tekijä nykyiselle menestyneelle kirjastoverkollemme.

Uusi muutos lakiin luotiin vuonna 1998, kun kirjastolaissa säädettiin kuntien tehtäväksi järjestää kirjastopalvelujen lisäksi myös tietopalvelut (Mäkinen 1999, 208). Tämä laki loi uutta jatkuvuutta kirjastojen toimintaan ja toi kirjastot osaksi tietoyhteiskuntaa (L 4.12.1998/904).

Koulu ja kirjasto ovat riippuvaisia toisistaan. Lukutaidon opettaminen on koulun tehtävä ja kirjasto puolestaan tarvitsee lukevia asiakkaitaan. 1800-luvun loppuun mennessä kansakoulu oli levittäytynyt lähes jokaiseen kuntaan (Vatanen 2002, 120-121). Kansakoulunopettajat olivat keskeisessä asemassa kirjastonhoitajina, mikä oli luonnollista, sillä kansakoulu ja kirjasto tukivat toisiaan kasvatustyössä. Vaikka kirjastoja perustettiin koulujen yhteyteen ja olivat oppilaiden käytössä, oli silti tavallista että kirjasto palveli myös muita opinhaluisia. Käytännössä koulukirjastot olivat yleisiä kirjastoja.

Kirjastonhoitajan tehtävänä oli Eskolan (2004, 143) mukaan myös kurinpito ja muu yleinen kasvatustehtävä. Kirjastonhoitaja-opettaja oli sitä luontevasti. Kirjastossa piti myös olla ehdottomasti hiljaa. Oli mahdollista että kirjastonhoitaja määräsi lapset pesemään kädet ennen kirjaan tarttumista. Kirjastonhoitaja pystyi myös säätelemään ja rajoittamaan, varsinkin lasten kirjojen lainaamista.

5 PYHÄJOEN KUNTA

5.1. Pyhäjoen historiaa

Kuntana Pyhäjoki on aloittanut toimintansa vuonna 1865, samana vuonna annetun maalaiskuntien kunnallishallintoa koskevan asetuksen nojalla (Turunen 1997, 119, 280). Pyhäjoen varhaiset asukkaat olivat erämiehiä, joita houkutteli pohjoiseen riista- ja kalarikkaus. Pyhäjoki, meri ja Pyhäjoen laajat ja yhtenäiset erämaa-alueet loivat erinomaiset edellytykset eri eläinlajien esiintymiselle. Paikkakunnan merellisen sijainnin vuoksi kalastuksella on aina ollut tärkeä elinkeinomerkitys Pyhäjoella.

1880-luvulla lähes 75 % väestöstä sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Suomessa vuosina 1950–1990 tapahtunut elinkeinorakenteen murros vaikutti voimakkaasti maa- ja metsätalouden tuotantoon ja rakenteisiin. 1990-luvulla Pyhäjoen elinkeinorakenne on monipuolistunut mikä näkyy maa- ja metsätalouden osuuden pienenemisenä (23,1 %) ja teollisuuden ja palveluelinkeinojen voimakkaana kasvuna

Maapinta-alaa Pyhäjoella on 542 km² josta vesistöjä 6,72 km². Perämeren ranta-
viivaa on 88 km. Pyhäjoen kunnan väkiluku on 3 311 ja väkiluvun muutos % vuosina 2011 – 2012 on -1,5. Pyhäjoen naapurikuntia ovat Raahen, Kalajoen, Merijärven ja Oulainen (Tilastokeskus 2014). Pyhäjoki sijaitsee Raahen ja Kalajoen kuntien välissä Pohjois-Pohjanmaan maakunnan lounaisosassa. Pyhäjoki on rannikkopitäjä jonka asutus on keskittynyt Pyhäjoen varrelle.

5.2. Kunnanhallinto

Pyhäjoen kunnan hallinto on jaettu kolmeen päätehtäväalueeseen, joita hoitavat seuraavat osastot: Hallinto-, elinkeino- ja –perusturvaosasto, Sivistysosasto sekä Tekninen osasto (Pyhäjoen kunta 2013). Valtuuston ja kunnanhallituksen asioiden valmistelusta ja päätösten täytäntöönpanosta vastataan hallintopalveluissa. Lisäksi tehtäviin kuuluvat kunnan keskitetyt talous-, henkilöstö- sekä tieto- ja asiakirjahallinnon tehtävät. Myös asuntotoimen palvelut kuuluvat hallintopalveluihin.

Pyhäjoella on tällä hetkellä toiminnassa neljä peruskoulua; kirkonkylällä, Yppärisä, Pirttikoskella ja Parhalahdella. Vuonna 1987 (Turunen 1997, 324) Pyhäjoelle saatiin kauan kaivattu oma lukio, jonka johtotähdeksi nousi pian yrittäjäyys. Lukio-
laisten vastuulla on Pyhäjoen Kuulumiset –lehden toimitustyö, sekä vuosittainen Pyhäjoen Messujen järjestäminen.

6 PYHÄJOEN KIRJASTON TOIMINTA ALKAA 1849

6.1 Kirjastotoimen alkutaival

Pohjalaisosakuntaan kuuluvat ylioppilaat panivat vuosina 1849-1851 alulle kirjaston 13 Pohjanmaan pitäjään (Kiiskilä 1965). Yksi näistä pitäjistä oli Pyhäjoki. Pyhäjoen kirjastotoiminta otti näin ensi askeleensa ensimmäisten joukossa 1840-luvun lopussa. Vuonna 1849 Pyhäjoelle lähetettiin 23 nidosta lainattavaksi. Nidosten yhteinen arvo oli viisi ruplaa ja 54 1/5 kopeekkaa. Valitettavasti kirjojen nimistä sen paremmin kuin kohtalostakaan ei ole säilynyt tietoja. 27.7.1861 pieni maininta Oulun Wiikko-Sanomien lehdessä: ”Lainakirjastoja on toimitettu Pyhäjoen emäseurakuntaan ja Simon Kappeliin.”

29.5.1881 Pyhäjoen seurakunnan kirkonkokouksen pöytäkirjasta löytyy seuraavanlainen pykälä: ”Lainakirjastosta päätettiin rikkinäiset kirjat sidottaa kunnan kassan varoilla ja uusia ostetaan sen verran kuin kunnankassasta joutavat rahat myöntävät.”

Kirjastohankkeen puuhamiehenä oli kappalainen K.J. Idman jonka toimesta Kaiku-lehdessä julkaistiin maaliskuussa v. 1884 seuraavanlainen uutinen: ”Oivallinen lainakirjasto, jossa on paljon hyödyllisiä kirjoja ja jota hän on tarkalla huolella hoitanut.”

Idman muutti kuitenkin samana keväänä 1884 Kiuruvedelle kirkkoherraksi ja kirjasto jäi näin ollen kesannolle. Nimimerkki E. F-k kantoi huolta Pyhäjoen vaatimattomasta kirjalainaustoiminnasta. Nimimerkin takaa löytyy torppari Edvard Fisk, joka toimi mm. kirjastonhoitajana ainakin v. 1886. Hänen teräviä kirjoituksiaan julkaistiin Kaiku-lehdessä useana vuonna.

Seuraava lyhyt kirjoitelma vuodelta 1884:

Kuntamme ukot näyttävät olevan peräti välin pitämättömät lainakirjaston suhteen, kun kirjoja ei ole lainattu sitten kuin mennä talvena. Johan nyt olisi aika avata kirjasto kuntalaisten luettavaksi. Nyt olisi jo pitkiä puhteita niitä lukea. Olisihan tuo somempi että olisivat luettavina kuin se, että kaapissa makaavat. Niistä saisi paljon viisautta ja lukutaito virkistyisi kuntamme kasvavassa nuorisossa. Terveys on kunnassamme hyvä ja kuolevaisuus vähäinen. Avioliittoja ahkeraan täällä kylä aljetaan, että jos eteenpäin tällä lailla laitetaan, tuskin on tulevana vuonna yksinäistä ollenkaan. E. F-k

Kierto- ja kansakoulujen perustaminen loi uudenlaiset edellytykset laajamittaiselle lukuharrastukselle. Tämä näkyi sekä kirjastotoimen pirstymisenä että sanomalehtien tilauslukujen (Taulukko 2) kasvuna. Vuonna 1884 julkaistu tilasto kertoo silloisten valtalehtien levikin Pyhäjokialueen kunnissa:

Kunta	Kaiku	Oulun Lehti	Kristillinen Kuukausilehti
Haapavesi	63	9	5
Kärsämäki	25	-	-
Merijärvi	2	9	22
Oulainen	36	12	-
Pyhäjoki	9	14	31
Pyhäjärvi	26	14	3
Vihanti	27	-	-

Taulukko 2. (Oulun Lehti 22.12.1880, Kaiku 9.2.1884)

Kirjaston toiminta oli alkuvaiheessaan rappiutilassa, sillä kirjastolla ei ollut vakituista hoitajaa eikä minkäänlaisia varoja toiminnan ylläpitoon. E. F-k (Kaiku 1886) valaiseekin eräässä kirjoitelmassaan kunnassamme olevan:

Senlaisia jöröjukkia, jotka eivät tahdo käsittää mitä nykyajan sivistys ja ajan henki vaatii, vaan ahdasmielisesti asuvat elossa, Vakaisina vanhoillansa, Vieläkin vastahan sanoen, Nykyajan aattehille, Kansankirjalaitoksille. Luennoille, laulannoille, Sanoen kaiken olevan, Joutavata jollotusta.

Vuonna 1885 kauppias Jaakko Björklund suostui kirjastonhoitajaksi (Turunen 1997, 325). Vakituisempi kirjaston toiminta hiipui kuitenkin melko pian, sillä loppuvuodesta 1885 valitettiin, että kirjasto ”ikävä kyllä makaa tainnoksissa ja milloin heränneekään”. Edvard Fiskin kirjastonhoitovuoden jälkeen vuonna 1886 kirjastonhoitajaksi valittiin kansakoulunopettaja Johan Julius Flinkman.

Kirjaston kunnossapito olikin pahasti laiminlyöty vuosien varrella ja työtä olisi riittänyt kirjaston kuntoon saattamiseksi. Pettymys kirjaston ystäville olikin karvas kun Flinkman ei palkkaerimielisyyksien vuoksi ottanutkaan hoitajan tehtävää vastaan.

6.2 Valistus tuottaa tulosta

Vuosi 1888 on ollut Kiiskilän (1965) mukaan kirjastotoiminnalle merkittävä, sillä kunta oli myöntänyt kirjastolle 150 mk. Kyseinen summa käytettiin kirjojen ostoon ja sidotukseen ja muitten pienempien menojen peittämiseen. Seuraavana vuonna kunta antoi 50 mk kirjaston käyttöön, josta kirjastonhoitajalle maksettiin palkkaa 25 mk. Kirjaston toiminnan ylläpitämiseksi pidettiin arpajaisia ja vuodesta 1895 alkaen on kunta luovuttanut koiraverorahat kirjastolle, jotka ovat vaihdelleet 35 - 75 mk vuodessa. Samana vuonna kirjastonhoitajaksi lupasi ryhtyä opettaja K.W. Reponen joka hoiti toimea vuodet 1888 – 1892. Nimismies Konstatin Heineman otti kirjaston ohjat haltuunsa noin kolmeksi vuodeksi kunnes luopui tehtävästään vuoden 1895 lopulla. Näin Reponen palasi neljäksi vuodeksi kirjastotoimen johtoon. Vuonna 1900 – 1904 kirjastoa hoiti kauppias Aksel Haglund.

7 1900-LUVUN ALKUVUOSIKYMMENET

7.1. Kantakirjaston toiminta

Kirjaston kirjat pidettiin lukollisissa kaapeissa, jotka avattiin kirjaston aukiolon ajaksi. 1920-luvulla valtion kirjastotoimi asetti tavoitteeksi oman huoneen saamisen kantakirjastoille (Eskola 2004, 35).

Pyhäjokialueella asuvien tavallisten kansalaisten kirjavarallisuus on ollut todennäköisesti melko vähäinen. Hengellinen kirjallisuus kuten raamattu, virsikirja ja katekismus olivat yleisimpiä teoksia. Kirjastot ovat kulkeneet hoitajiensa mukana kodista kotiin, siirtyneet opettajien matkassa kouluille ja seurakunnan työntekijöiden työrupeaman aikoina seurakunnan tiloihin. Kirjastontilat, lämmitys ja valaistus ovat saattaneet olla hyvin puutteellisia.

Päätoimisia kirjastonhoitajia oli vain suurimmissa kaupungeissa, pienten maalaiskuntien kirjastoja hoidettiin sivutoimena (Eskola 2004, 140). Kirjastoalan pätevyysvaatimukset määriteltiin valtakunnallisesti ja kirjastoja sitovasti ensimmäisen kerran vuonna 1928 Kansankirjastoasetuksessa (A 27.4.1928/15. Kansankirjastoasetus). Alan ammatillista tasoa ja arvostusta pyrittiin nostamaan määrittelemällä Kansankirjastoasetuksessa kirjastonhoitajan pätevyys valtionavun ehdoksi.

Pyhäjoella kirjastonhoito on kulkenut useissa suvuissa (Kiiskilä 1965). Kirkonkylällä Kiiskilän suvussa, Parhalahdella Krekelän suvussa, Pirttikoskella Pahkamaan suvussa ja Yppärissä Karjaluodon suvussa. Kaikissa kaksi tai useampi saman suvun jäsenistä on hoitanut kirjastoa yhteensä vuosikymmenten ajan.

Sivutoimiset kirjastonhoitajat olivat luonnollisesti ammatiltaan opettajia, silti maaseudun sivutoimisten kirjastonhoitajien kokonaismäärästä opettajat muodostivat kuitenkin vähemmistön noin 40 % (Eskola 2004, 148-153). Uno Gygnaeuksen vuonna 1861 laatimassa ohjesäännössä Suomen kansakoulunopettajille keskeisenä vaatimuksena oli ruumiiltaan ja käytökseltään mallikelpoiset henkilöt.

Opettajien tuli olla hyvänä esimerkkinä kristillisessä nuhteettomassa elämässä. Jos seminaarin käyneet opettajat olivat omaksuneet edellä kuvatun mallin, saattoivat he olla kirjastonhoitajinakin voimakkaita persoonia, joiden läsnäolo näkyi ja tuntui kirjastossa.

Sivutoiminen kirjastonhoito oli Eskolan (2004) mukaan monessa tapauksessa joko säännöllisesti tai tilapäisesti koko perheen työtä. Muodollinen kirjastonhoitaja sai palkan, mutta työhön saattoi osallistui useampikin perheenjäsen. Varsinkin maaseudulla mieskirjastonhoitajan apulaisena saattoi olla vaimo ja tyttäret. Mutta löytyy menestyneitä, itsenäisiä kirjastonhoitajia naisistakin. Annie Hongell Kokkolasta oli merikapteenin tytär ja kävi Raahen porvari- ja kauppakoulun. Hän toimi pankin prokuristina ja sivutoimisena apteekin kirjanpitäjänä. Näiden tehtävien lisäksi hän työskenteli Kokkolan kaupunginkirjaston kirjastonhoitajana vuonna 1909-1949, ja sen jälkeen vielä pari vuotta varajohtajana sekä ruotsinkielisen osaston hoitajana.

Pyhäjoen kantakirjaston varhaiset kirjastonhoitajat olivat miehiä, vasta v. 1970 kirjastonhoitajaksi valittiin Annikki Simpanen, joka toimi tehtävässään kymmenen vuotta. Sitä vastoin piirikirjastojen hoitajista ainakin Liminkakylällä kirjastonhoito oli naisten harteilla. (Liite 3)

7.2 Piirikirjastot

Kirkonkylällä sijaitsevan kantakirjaston (nykyisin pääkirjaston) ohella kuntalaisten lukuharrastusta on pyritty tyydyttämään perustamalla sivukirjastoverkosto sivukylille. (Pyhäjoen Lainakirjaston johtokunnan kokouspöytäkirja 19.1.1905). Yppärin kylälle oli perustettu kirjasto v. 1902 vapaaehtoisten lahjoitusten turvin. Tammi-kuussa v. 1905 kunta avusti Yppärin kirjastoa 50 mk:lla. Kirjastolla oli näin käytössään rahaa, jolla tilattiin kirjoja Kansanvalistusseuralta. Kirjasto sai sillä rahalla noin 70 kirjaa sekä lisäksi Maamiehen kalenterin, Pellervon ja Maanviljelijän Lehden. Yppärin kirjastoa hoiti Jaakko Pirkola. Samana vuonna tehtiin päätös pienen kiertävän kirjaston hankkimiseksi Parhalahdelle, Pirttikoskelle ja Limingoankylälle. Yppärin kylä ei ollut tässä hankkeessa mukana. Siitä ei ole selvyyttä toteutuiko hanke kokonaisuudessaan vai ei.

Aikaisemmin piirikirjastoiksi kutsutut uudet sivukirjastot perustettiin vuonna 1933 neljälle kylälle ja niille valittiin hoitajat. (Liite 1, Liite 2, Liite 3, Liite 4). Piirikirjastojen perustaminen ei ollut ongelmaton, sillä kirjastotoimeen osoitetut määrärahat olivat niukat (Toimintakertomukset 1921 – 1962). Kirjastojen olotkaan eivät aina ole olleet kovin ruusuiset. Yppärin kirjasto sai tarkastaja Mirja Räsäseltä vuonna 1953 melko heikon arvion: ”aika ikävältä, vanhentuneelta ja sekavalta tämä ahtaudessa oleva kirjakokoelma näytti”. Silti kirjastoja käytettiin ahkerasti. Laajimmillaan pääkirjaston lisäksi Pyhäjoen kirjastoverkoston kuului neljä lainausasemaa sekä kolme siirtokokoelmaa, Viirret, Polus ja vanhainkoti joiden toiminta on tätä nykyä loppunut.

Kuva 1. Parhalahden piirikirjasto sijaitsi Helmi Krekelän talossa 1943 – 1978. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

7.3 Johtokunta

Kullekin maalaiskirjastolle suositeltiin nimitettäväksi oma johtokuntansa (Eskola 2004, 139-140). Maalaiskuntien kirjastojen mallisäännöissä kehoitettiin nimittämään johtokuntiin kirjallisuutta harrastavia henkilöitä. Johtokunnan tehtävänä oli kirjaston taloutta ja hallintoa koskeva yleisjohto. Kirjojen valitseminen tapahtui usein johtokunnan kokouksissa joihin kirjastonhoitajat osallistuivat. Kirjastonhoita-

jan tehtävä kirjavalintatyössä oli keskeinen. Kirjastonhoitaja tunsivat lukijat ja heidän kirjamakunsa ja hänen tehtävänä oli valmistella kirjavalinnat johtokunnan kokouksiin. Kirjastonhoitaja päätti näin käytännössä itse valinnoista.

Johtokunnan jäseninä pisimpään ovat Kiiskilän (1965) mukaan Pyhäjoen kirjastolla olleet mv. Armas Koskela 35 vuotta, osan ajasta varapuheenjohtajana sekä rahastonhoitajana Oskari Tuikkala, hän myös ollut varapuheenjohtajana, emäntä Enni Maijala, hänen tyttärensä Kaija Maijala, Emma Mikkonen, Toini Kangasniemi, Lahja Tirola, Niilo Luoto, Matti Luoto ja Matti Viitanen, joka toimi pitkän aikaa varapuheenjohtajana. Valtteri Hourula oli useita vuosia kunnan hallituksen edustajana. Johtokunta lakkautettiin uuden kirjastolain voimaan tultua vuonna 1962 alusta. (Liite 7)

7.4 Kirjaston säännöt

Kantakirjaston hoitajana toimi v. 1905 – 1911 opettaja F.A. Rahkola (Kiiskilä 1965). Kirjasto oli sijoitettuna Pohjankylän koululle. Kirjaston johtokunta laati kirjastolle säännöt, jotka päätettiin antaa kuntakokouksen ja läänin kuvernöörin vahvistettaviksi (Pyhäjoen Lainakirjaston johtokunnan kokouspöytäkirja 20.1.1908). Johtokunnan tehtävänä oli kirjastonhoitajan toimien valvominen, sekä kirjakokoelmien kartuttaminen. Johtokunta oli valittu kolmeksi vuodeksi kerrallaan ja samoin esitettiin valittavaksi kirjastonhoitaja kolmeksi vuodeksi. Kirjastoa tuli pitää auki joka sunnuntai, ja jos tarpeellista, arkipäivinäkin johtokunnan määräyksestä. Sääntöjen mukaan lainakirjaan tuli merkitä kirjan numero, lainaajan nimi sekä lainaus- ja palautuspäivä. Laina-aika oli kaksi viikkoa ja yhdellä kertaa sai lainata ainoastaan yhden isomman tai kaksi pienempää kirjaa. Myöhästymissakkoa perittiin yliajalta viisi penniä viikolta. Jos kirja likaantui tai repeytyi tai joutui hukkaan, oli lainaaja korvausvelvollinen.

7.5 Luettelointi

1912 kirjastonhoitajaksi valittiin poliisi G. A. Tervonen ja kirjasto siirtyi hänen kotiinsa (Kiiskilä 1965). Kolmen vuoden kuluttua Tervonen luopui hoitajan tehtävistä ja kirjastonhoitajaksi tuli Matti Alakiiskilä 1916 – 1920. Kirjastoa pidettiin Alakiiskilän talossa. Aluksi kirjan tiedot kirjattiin vain luettelona hankintajärjestyksessä kartuntakirjoihin. Vuonna 1917 päätettiin pyytää Kansanvalistusseuralta kirjastonhoidossa tarvittavia kaavakkeita, luetteloita ja ohjesääntö. Kansanvalistusseuraa pyydettiin antamaan kaikenlaisia muitakin tarpeellisia ohjeita kirjaston asianmukaiseen kuntoon saattamiseksi. Kansanvalistusseuralta oli saatu ilmeisen nopeasti pyydetyt ohjeet, koska jo huhtikuun 4. päivä samana vuonna oli kirjasto päätetty uudelleen luetteloita aineenmukaisiin osastoihin.

Kirjojen lainaus päätettiin järjestää niin sanotun yksikorttijärjestelmän mukaisesti. Kortit sekä muut tarvikkeet päätettiin tilata Kansanvalistusseuralta. Yksikorttijärjestelmässä kirjassa olevassa eräpäiväliuskassa näkyi luokka sekä kartuntanumero. Kun kirja lainattiin, hoitaja merkitsi leimasimella palautuspäivän eräpäiväliuskaan ja kirjastossa säilytettävään lainauskorttiin. Eräpäiväliuskaan merkittiin myös lainaaja numero, lainauskorttiin puolestaan kirjaluokka ja kartuntanumero.

7.6 Sensuuri ja kielletyt kirjat

Sodan vaikutus näkyi myös kirjastojen toiminnassa (Mäkinen 2009, 348). Ajat olivat epävarmat ja valtion ja kuntien säästötoimenpiteet sekä liikekannallepano vaikuttivat negatiivisesti kirjastojen käyttöön. Oli ymmärrettävää, että uusia kirjoja ei pystytty hankkimaan tarpeeksi. Vuosina 1944 - 1946 poistettiin Valvontakomission määräyksestä yleisön ulottuvilta kirjastoista ja kirjakaupoista poliittisesti arveluttavat ja Neuvostoliitolle vihamieliset kirjat (Ekholm 2000, 175).

Täsmällistä luetteloa ei kirjastoille annettu vaan poistokokoelmat perustuivat paikallisten kirjastonhoitajien ja lautakuntien arvioon. Lähes 30 000 teosta poistettiin. Tänä päivänä voidaan kysyä miksi kirjastonhoitajat toimivat sensoreina ja suostuivat poistamaan valtavan määrän kirjoja jopa oman ammattietiikkansa vastaisesti?

Olivatko kirjastonhoitajat vailla kritiikkiä, ja vain alistuivat vieraan vallan sensuurille? Todennäköisemmin kirjapoistojen suorittaminen kertoo Ekholmin (2000, 180) mukaan enemmän kirjastonhoitajien tunnollisuudesta ja auktoriteettiuskosta, kuin poliittisuudesta. Valtion kirjastotoimi lähetti kirjastoille asiasta kiertokirjeen. Sen johdosta kirjastonhoitaja Kalle Kiiskilä lähetti piirikirjastoille kirjeen, jossa ilmoitti määräyksestä. (Liite 8) Johtokunta kutsuttiin koolle ja kokouksessa päätettiin, mitkä kirjat poistetaan. Kiertokirjeessä annettujen ohjeiden mukaisesti kirjastosta löytyneet kirjat toimitettiin paketoituna kunnanvirastolle säilytettäväksi. Poliisiviranomaisten toimesta kirjapaketit tuli sinetöidä. (Liite 9)

Parhalahden piirikirjastosta poistettiin 14 kirjaa ja Kantakirjastosta useita kymmeniä. Pyhäjoen kirjastoista poistettiin kaiken kaikkiaan 94 kirjaa (Ekholm 2000, 145). Pyhäjoen kunta on ollut täten yksi eniten kirjoja poistaneista kunnista. 50 kirjoja eniten poistaneen kirjaston listassa Pyhäjoki sijoittuu sijalle 43.

Lainamääristä Kiiskilä (1965) toteaa seuraavaa: ”Kun tarkastelee lainaustoimintaa niin huomaa että kaikkein korkein lainaus on 1940, jolloin meillä oli Karjalan siirtoväki Pyhäjoella. He olivat hyvin hartaita kirjaston käyttäjiä. 1940 lainaustilastoon on merkitty 3855 lainausta ja 285 lainaajaa.” Turusen mukaan (1997, 118) Karjalaisia siirtolaisia oli Pyhäjoella vuoden 1941 alussa 508 henkeä. Pääosin kuusimolaista siirtoväkeä oli majoitettuna paikkakunnalle vuoden 1945 alussa 1164 henkeä. Vuoden 1947 alussa Pyhäjoella arvioitiin siirtolaisten määräksi enää 47 henkeä.

Pyhäjoen kantakirjaston (pääkirjaston) tilasto lainausmääristä, kirjamääristä sekä lainaajamääristä:

Vuosi	Kirjoja	Lainaaaja	Lainoja
1929	820	181	1 079
1938	969	203	2 464
1953	1 564	198	2 521
1958	2 007	295	3 126
1963	2 020	286	2 662
1965	2 646	607	6 746
1975	5 728	610	16 420
1987	19 256	1 067	57 150
1990	23 873	2 019	55 423

Taulukko 3. (Pyhäjoen kunnan kunnalliskertomukset ja toimintakertomukset)

Taulukko 3. osoittaa sen kuinka kirjastotoimi on vahvistunut vuosikymmenten saatossa. Vuoden 1929 kirjamäärä tuntuu nykyoloissa pieneltä, samoin lainausten määrä. Keskimäärin lainoja on silloin kuukaudessa ollut alle 100. 1980-luvusta on muodostunut merkittävä ja kirjaston kirjamäärä sekä kävijämäärä on kasvanut moninkertaisesti. Päätoimisen kirjastonhoitajan viran vaikutus on selkeästi näkyvissä.

8 KIRJASTOTOIMEN VAHVISTUMINEN

8.1 Kirjastonhoito

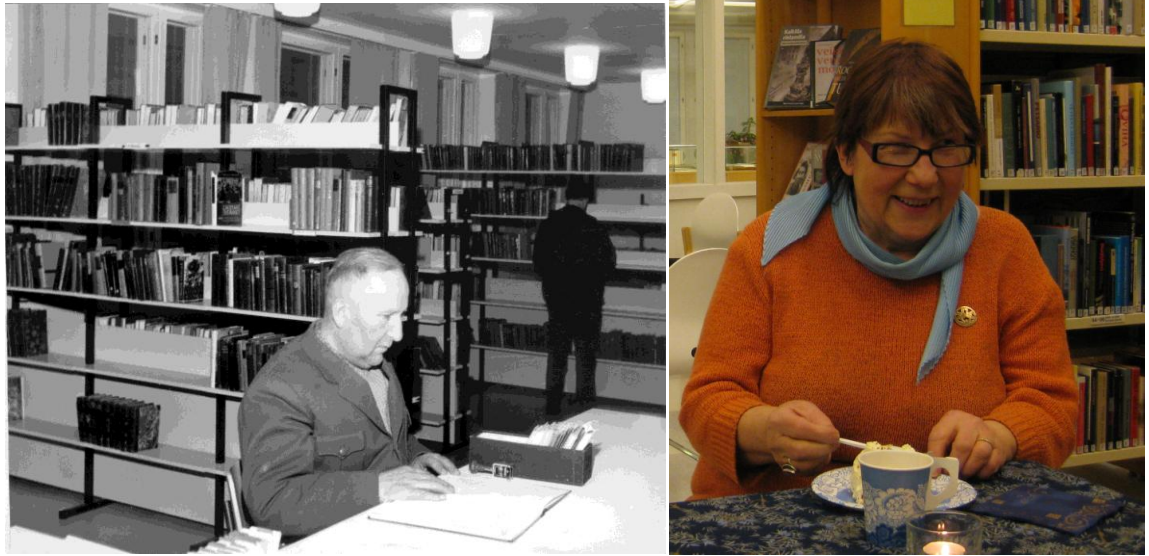
Vuodesta 1932 tuli käännteentekevä vuosi myös kirjastojen valtionavulle (Kiiskilä, 1965). Suomen Kirjastoseura ilmoitti Eduskunnan tekemästä päätöksestä, jonka mukaan hallitus alentaa kansankirjastojen valtionapua 50 %:sta aina 35 %:iin (Liite 10). Vuonna 1942 tarkastaja Sirkka Sive antaa Pyhäjoen kirjastosta hyvän yleisvaikutelman, kirjasto sai silti hieman moitteita siitä, että arvokkaat teokset säilytetään avokaapissa kaikkien ulottuvilla.

Maalaiskuntien kirjastoissa ei ollut yhtään kokoaikaista kirjastonhoitajaa, ja palkka vaihteli yleensä paikkakunnittain kirjaston aukiolotuntien mukaan (Eskola 2004, 141). Alan arvostusta pyrittiin nostamaan sitomalla kirjastonhoitajan pätevyys valtionavun ehdoksi. Vuoden 1928 Kansankirjastoasetuksessa määriteltiin kirjastoalan pätevyysvaatimukset valtakunnallisesti. Yli 12 000 mk vuosipalkkaa saavan kirjastonhoitajan kelpoisuusvaatimuksena oli yläkansakoulunopettajan tutkinto tai keskikoulu, sekä neljä kuukautta kestävä kirjastonhoitajien valmistumiskurssit. Pätevyysvaatimukset olivat kuitenkin liian tiukat ja kirjastoviranomaiset myönsivät usein erivapauksia pitkään kirjastoa hoitaneille henkilöille.

8.2 Kirjaston henkilöstö

Pyhäjoen kantakirjasto toimi vuosikymmeniä lyhytaikaisten sivutoimisten kirjastonhoitajien varassa. Uudeksi pitkäaikaiseksi kirjastonhoitajaksi valittiin Kalle Kiiskilä vuonna 1932 (Simpanen 2014). Kiiskilä toimi Pyhäjoen kantakirjaston hoitajana kunnioitettavat 38 vuotta aina vuoteen 1970 saakka. Kalle Kiiskilä suoritti nuorena miehenä valtion kirjastokurssin Kälviällä vuonna 1922, jonka opettajana oli Helle Cannelin (myöh. Kannila). (Liite 11) Lisäksi Kiiskilä suoritti uransa alkuaikoina kirjastonhoitotutkinnon Utajärvellä vuonna 1932. Kiiskilä toimi koko kirjastonhoitajan työnsä ajan myös maanviljelijänä ja hoiti monia luottamustoimia.

Hän osallistui aktiivisesti kunnallispolitiikkaan ja toimi mm. kunnanhallituksen puheenjohtajana. Kalle Kiiskilän jälkeen kirjastoa hoiti hänen tyttärensä Annikki Simpanen kymmenen vuoden ajan. (Liite 2)

Kuva 2&3. Kirjastonhoitaja Kalle Kiiskilä (vas.) keskuskoulun kirjastolla. (oik.) Annikki Simpanen. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Päätoiminen kirjastonhoitajan virka perustettiin 1980-luvun alussa (Peltoketo 2014). Kuntien tehtävät laajenivat 1970-luvulla ja valtiosuuslainsäädäntö tuki uusien tehtävien aloittamista ja entisten kehittämistä. Viran otti vastaan kirjastonhoitaja myöh. kirjastotoimenjohtaja Marja Peltoketo helmikuussa 1982. Hän toimi tehtävässään eläkkeelle jäämiseen saakka aina vuoteen 2010. Peltokedon johdolla ryhdyttiin toimiin uuden kirjastotalon saamiseksi Pyhäjoelle.

Peltokedon aloittaessa toimensa alettiin pieniä, iäkkäitä kirjakokoelmia kartuttaa valtiosuusien tuella ja lainaus kasvoi kirjastopisteiden kokoelmien ja aukiolojen kasvun myötä nopeasti. Tietokoneet olivat vasta tulossa, ja lasten ja nuorten lukeminen oli runsasta. 80-luvun lopulla 30 lainaa/asukas ylittyi – se oli läänin kärkitasoa. Kirjoja metsästettiin saalistajan iloa tuntien kirjakauppojen ohella antikvareista Helsinkiä myöten. Innostusta ja iloa tuottivat uudet tallennemuodot: C-kasetit, LP-levyt, videokasetit, CD-Rom –levyt, DVD-levyt jne.

Pääkirjastossa työskenteli vuodesta 1983 kaksi kokoaikaista työntekijää. Kirjastonhoitajan lisäksi kirjastovirkailija Iris Härönen (Kuva 6). Vuonna 1988 saatiin kolmas työntekijä, kirjastovirkailija Marja Haataja (Kuva 4) Oulun kaupunginkirjastosta. Sivupisteiden työtunteja ja aukioloja lisättiin lainausten kasvaessa. Iris Härösen jäätyä eläkkeelle valittiin vakituisesti kirjastovirkailijaksi Piia Hänninen (Kuva 7) vuonna 2012. Kirjaston tärkeinä toimijoina ovat myös määräaikaiset työntekijät, joita pystytään palkkaamaan vaihtelevasti. Peltokedon (Kuva 4) jäätyä eläkkeelle aloitti uutena kirjastotoimenjohtajana Heikki Lahnaoja (Kuva 5) marraskuun alussa vuonna 2010.

Kuva 4&5 Kirjastotoimenjohtaja Marja Peltoketo (vas.) sekä kirjastovirkailija Marja Haataja uudella kirjastotalolla. (oik.) Kirjastotoimenjohtaja Heikki Lahnaoja. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Kuva 6&7. (vas.) Kirjastovirkailija Iris Härönen. (oik.) Kirjastovirkailija Piia Hänninen. (Pyhäjoen kirjaston arkisto ja Tuikkala P.)

8.3 Aineiston hankinta

Kirjoja on hankittu aikoinaan mm. Matti Luodon Pyhäjoen kirjakaupasta (Pyhäjoen kunnan kantakirjaston toimintakertomus vuodelta 1932). Myöhemmin Oulaisista Enkovaaran kirjakaupasta sekä Raahen kirjakaupasta. Ilmestyneisiin uusiin kirjoihin tutustuttiin mm. Valtion kirjastotoimiston julkaiseman Arvostelevan kirjaluetteen avulla. Kirjastoista päätti vanhimpana aikoina kantakirjaston ja piirikirjastojen johtokunnat, sittemmin kirjastolautakunta ja myöhemmin kirjastonhoitaja. Kaikki kirjat sidottiin kestäviksi ns. kirjastosidoksiksi. Niitä lähetettiin sidottavaksi mm. Ouluun Liiton kirjapainoon ja Helsinkiin Sarjasitomo Oy:lle. Osaan kirjoista sidottiin myös kansikuva kovan kannen sisäpuolelle. Lehtien tilaamisesta löytyy seuraava maininta Pyhäjoen kantakirjaston pöytäkirjasta 17.11.1938: ”Lukutupaan päätettiin tilata seuraavat lehdet; Kaleva, Uusisuomi, Hakkapeliitta, Rauhantervehdys, Maa-seudun tulevaisuus, Suomen Kuvalehti ja Kotiliesi.”

Kirjoja on vuosien varrella hankittu lisäksi tarjousten perusteella Pyhäjoen osuuskaupalta, Pyhäjoen Kirjasta ja Kuvasta, Valinta-Keskukselta, Suomalaisesta kirja-kaupasta jne. (Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan pöytäkirja 9.12.1982). Kun Pyhäjoelle anottiin lukion aloittamislupaa kirjastolautakunta päätti varautua hankimaan lukiolaisten käyttöön hakuteos- ja käsikirjastokokoelman (Pyhäjoen kirjastolautakunnan kokous 24.2. 1986 ja 26.6.1986). Kirjastolautakunta laati hankintaohjelman anomalla erillistä määrärahaa. Summaksi esitettiin 20 000 mk. Samana vuonna asetettiin kirjastotoimintaan säästötavoite sillä inflaatio oli hidastunut, samoin verotulojen kasvu. Kunnallisliitto oli kehottanut kuntia asettamaan säästövoitteen. Pyhäjoen kunnanhallitus oli näin ollen päättänyt antaa käyttömenojen osalta 2 % säästötavoitteen.

Nykyään aineisto valitaan Lahnaojan (2014) mukaan pääasiassa suurten kustantajien esitteistä (Gummerus, WSOY). Syksyn kirjat on tehtävä ennakkotilauksena yleensä puoli vuotta etukäteen. Tilaukset tehdään Kirjavälityksen kautta. Näin myös uutuudet ovat heti käytettävissä. Yleensä valinta tapahtuu niin, että kirjasto-toimenjohtaja merkkää ja valitsee kirjat esitteistä ja kirjastovirkailija tekee tilaukset Kirjavälityksen määräpäivään mennessä, mutta hänellä on myös vielä mahdollisuus siirtää tilausta esim. myöhempään ajankohtaan tai hän voi myös tehdä itsenäisesti lisätilauksia ja täydennyksiä.

Kirjoja ostetaan myös divareista, kirja-alennusmyynneistä sekä hankitaan omakustanteita (Haataja 2014). Lehdet tilataan LM Tietopalvelujen -kautta ja sanomalehdet suoraan kestotilauksina. Lehtitilaukset ovat pysyneet melko lailla samanlaisina jo vuosikausia. Lehdet tilataan vuosisopimuksilla. Lehtien käsittely tapahtuu siten, että kaikki rekisteröidään ja osa lehdistä muovitetaan (lasten- ja nuorten lehdet sekä sarjakuvat ja käsityölehdet). Uusimmat numerot eivät ole lainattavissa. Sanomalehdistä kirjastolle tilataan muutamia valtakunnallisia, sekä lisäksi lähialueilla ilmestyviä paikallislehtiä.

8.4 Kirjaston tilat

Pyhäjoellakin herättiin kiinnittämään kasvavaa huomiota kunnan kirjasto-oloihin (Pyhäjoen kunnan kantakirjaston toimintakertomus vuodelta 1932). Kirjasto siirrettiin vuonna 1924 Hourulan kunnanhuoneen pääkamariin ja muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1929 kirjastotarkastaja livari Fri uskoi Pyhäjoen kirjastotoimen menevän hiljalleen parempaan suuntaan, ja kunnan kannattavan kirjastoa ainakin valtionapua oikeuttavalla minimirahalla. Kantakirjastolla oli jälleen muutto edessä. Tällä kertaa vuonna 1932 kirjasto muutti kirkon luona sijainneeseen vanhaan kunnantupaan. Siellä kirjaston käytössä oli n. 17 m² kokoinen huone ja 60 m² lukusali. Vuoden vaihteessa oli laitettu vireille 4 piirikirjaston perustaminen, jotka aloittivat toimintansa vuoden 1933 alussa. Vuonna 1932 valtionapua ei ole myönnetty vaan toiminta oli turvattu kunnanvaroista 15 151,90 mk:lla.

8.4.1 Kiiskiläntupa

Sotien jälkeen v. 1945 Kalle Kiiskilä vuokrasi kirjastolle tilat omasta kodistaan, jossa kirjasto toimi parinkymmenen vuoden ajan (Simpanen 2014). Kirjaston yksinomaisessa käytössä oli 1 huone pinta-alaltaan 45 m². Kiiskilän kirjasto sijaitsi Kiiskilän perheen vanhan talon tuvassa ja oli auki kahtena iltana viikossa (Kuva 8). Koululaisille oli varattu aika päivällä. Kirjastossa pidettiin satutunteja pyhisin, nuketeattereita ja näyttelyitä (mm. Herman Viirretjärven näyttely). Varsinaista näyttelytilaa ei ollut, joten taulut sijoitettiin ylös kirjahyllyjen yläpuolelle. Tupaa lämmitettiin silloin kun kirjasto oli auki. Linja-autot kulkivat harvakehään ja kirjastotarkastaja oli joutunut Oulusta tullessaan yöpymään välillä Piehinggissä kievarissa. Kalle Kiiskilän veli Setti Alakiiskilä hoiti myös kirjastoa. Kirjastoa hoidettiin myös työllistettävien avulla. Kirjoja hankittiin Luodon sekatavarakaupasta sekä Hurnastin kirjakaupasta, joka sijaitsi nykyisen Katruusan paikalla.

Kun kirjaston nide- ja lainamäärät kasvoivat, käynnistyi keskustelu uusien tilojen tarpeellisuudesta.

Kuva 8. Kiiskilän talon tuvassa kantakirjastoa pidettiin 1945 – 1963. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Kirjaston johtokunta alkoi pohtia kirjaston huoneistotilannetta (Kantakirjaston johtokunnan kokouspöytäkirja 7.12.1960). Oulun piirin kirjastotarkastaja oli toimittanut kirjallisen lausunnon 17.11.1960 kirjaston ahtaista tiloista. Valistustaloa väläytettiin eräänä vaihtoehtona uudeksi kirjastotilaksi. Johtokunta päätti kuitenkin yksimielisesti ehdottaa, että Pyhäjoelle suunnitteilla olevaan keskuskansakouluun varattaisiin tilat pääkirjastolle.

8.4.2 Keskuskoulun kirjasto

Uusia tiloja saatiin odottaa aina vuoteen 1963, jolloin kirjasto sai tilat vastavalmistuneen keskuskoulun katon alta (Pääkirjaston vuosikertomus, 1963). Kirjaston käytössä oli 2 huonetta yht. 94 m². Kirjastoon hankittiin samalla tarkastajan määräämät uudet kalusteet. Lisäksi hankittiin lainaustarvikkeita sekä avustettiin kirjastojen uudelleensijoituksissa. Pääkirjastoa (Kuva 9) oli pidetty auki talviaikana tiistaina klo 18-20, perjantaina klo 18-20, lauantaina klo 14-16 ja kesällä tiistaina ja perjantaina 18-20.

12.5.1965 juhlittiin uutta Pyhäjoen pääkirjastoa keskuskoulun juhlasalissa (Pääkirjaston vuosikertomus, 1965). Kirjaston vihkiäisten ohjelma oli seuraavanlainen; Juhlassa piti puheita kunnanhallituksen puh.joht. Teuvo Arnberg ja kirkkoherra Aaro Leipälä. Juhlapuhujana oli kirjastotarkastaja rouva Vieno Lehväslaiho. Puheen piti myös kirjaston pitkäaikainen johtokunnan puheenjohtaja rovasti Tihinen. Lausuntaa esitti rouva Terttu Remes. Koululaiset esittivät ohjelmaa opettajien johdolla ja kirjastonhoitaja Kiiskilä esitti kirjaston historiikin. Juhlassa oli kaikille kahvi- ja voileipätarjoilu. Avajaisjuhlaan osallistui noin 150 henkilöä.

Kuva 9 . Keskuskoulun kirjaston tunnelmaa. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Laajennettu kirjastotoiminta käynnistettiin koulun kirjastolla (Peltoketo 2014). Kirjailijavieraita kävi vuosittain parikin, muun muassa Anna-Liisa Haakana, Oiva Arvola ja Varpu Vilkuna. Kirjailija Sirkka Garam vieraili sellistipuolisonsa Karoly Garamin kanssa. Kirjastolla aloitettiin taidenäyttelyt. Oulun aluetaidemuseon kiertonäyttelyitä sekä alueen taiteilijoiden töitä ripustettiin hyllyjen yläpuolelle katonrajaan.

8.4.3 Uusi kirjastotalo

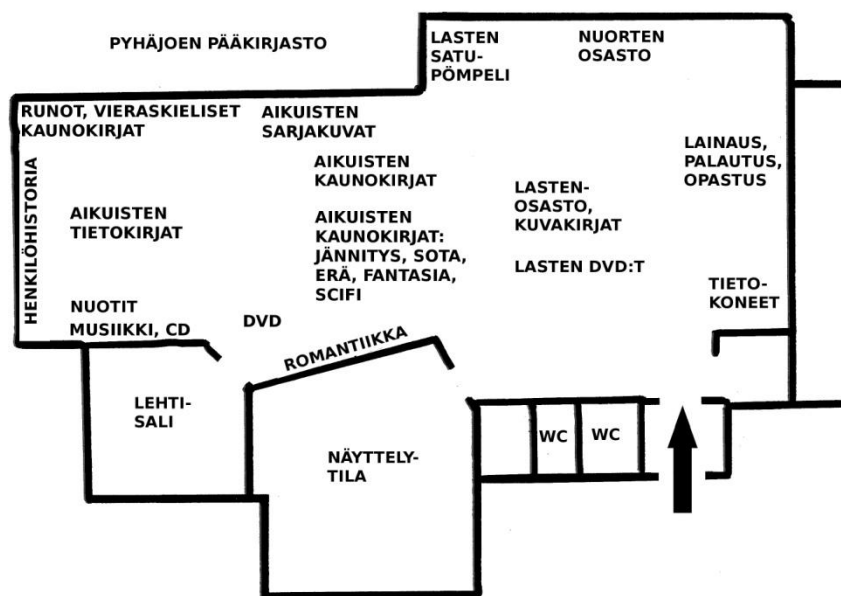
Uuden kirjastotalon saaminen Pyhäjoelle oli pitkä ja monivaiheinen tapahtuma (Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan kokouspöytäkirjat 1984 ja 1985). Jo vuonna 1984 alettiin miettiä kirjastotalon paikkaa. Kirjastolautakunta tutustui rakennustarkastajan tekemiin karttakopioihin ja parhaana alueena pidettiin Toivo Luodon omistamaa aluetta Osuuspankin takana, Ruukintien varrella. Maa-alueen kokonaispinta-ala oli 5000 m².

Talon suunnittelijaksi valittiin pyhäjokinen arkkitehti Heli Kittilä. Noin 525 m² kirjastotalo valmistui vuonna 1990 ja aloitti näin uuden aikakauden Pyhäjoen kirjastotoimessa. Viisi vuotta aikaisemmin v. 1985 koulutoimentarkastaja Ulla Kokko (1985) totesi muistiossaan Pyhäjoen kirjastolaitoksen toimivan vireästi huolimatta tilaongelmista. Työn on todettu olleen erityisen tuloksellista kirjastoverkoston yhteistyössä. Kirjaston kokoelmaa on parannettu niin määrällisesti kuin laadullisesti. Lasten ja nuorten palveluja on hoidettu hyvin. Kirjastolaitos on saavuttanut lyhyen ajan kuluessa korkean käyttöasteen. Kirjastotoimessa työskentelee vireä, pätevä henkilökunta.

Pääkirjaston suunnittelu- ja rakentamis- ja kalustamisaika sekä muutto oli suuri ja mielenkiintoinen haaste koko kirjaston henkilökunnalle (Peltoketo 2014). Kirjaston työntekijöillä oli mahdollisuus olla mukana suunnittelussa kirjastokierroksista lähtien. Pääkirjasto (Kuva 10) otettiin käyttöön 29.8.1990 (Pyhäjoen kunnankirjaston toimintaraportti 1990). Kirjasto on valoisa ja avara, aivan toista luokkaa kuin vanhat kirjastot. Jo suunnitteluvaiheessa otettiin hyvin huomioon kirjaston monipuolisuus ja muunneltavuus. Lapset huomioitiin erityisesti ja kirjastoon rakennettiin lasten oma satusoppi. Uuden rakennuksen myötä myös kirjaston palvelut lisääntyivät. Kuntalaisille avautui mahdollisuus lukea mikrofilmejä, kuunnella ja lainata musiikkia. Myöhemmin tuli mahdollisuus käyttää Internet -palveluja. Pyhäjoen asukkaista kirjastonkäyttäjiä oli vuonna 1990 54 %. Lapsia käyttäjistä oli 35 % ja aikuisia 65 %. Uuden pääkirjaston vihkiäisjuhlaa vietettiin 11.11.1990.

Kuva 10. Pyhäjoen pääkirjasto. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Kuva 11. Kirjastokartta. (Pyhäjoen kirjaston kotisivut)

Kuva 12. Kirjaston sisätila. (Tuikkala P.)

8.4.4 Näyttelytila

Kirjaston yhteyteen saatiin kauan kaivattu näyttelytila (Luokkanen 2014). 60 m² kokoinen näyttelytila on ahkerassa käytössä. Näyttelytila on monikäyttöinen ja tilaan voi tarvittaessa siirtää tuoleja ja luentopöytiä Taulunäyttelyn hyvänä apuna on laser, jolla saadaan taulut samaan tasoon. Näyttelytila on näytteille asettajalle ilmainen. Kunta ei vakuuta näyttelyyn tulevia töitä, vaan ne ovat tekijän omalla vastuulla. Näyttelyn ripustuksessa autetaan tarvittaessa. Kunta ilmoittaa näyttelystä lehtien ilmaisissa kalentereissa. Näytteilleasettajille järjestetään lehdistöinfo.

Vuosittain kirjaston näyttelytilassa järjestetään 13 näyttelyä. Kuukausittain aina yksi näyttely. Toukokuussa järjestetään kaksi näyttelyä, Raahe-opiston oppilastöiden näyttely joka kestää 2 viikkoa ja koulun näyttely toiset 2 viikkoa. Koulut saavat oman näyttelynsä vuoro vuosittain.

Vuonna 2014 vuorossa on Pirttikoski. Suosituin näyttely lähes aina on Raahen opiston näyttely, vaikka se on vain 2 viikon mittainen. Taidenäyttelyissä taiteilijan ei tarvitse välttämättä olla ammattitaiteilija vaan suosituimpia ovat tutut nimet. Myös paikalliset taiteilijat vetävät väkeä. Avajaiset saa jokainen järjestää ja kustantaa niin halutessaan. Samoin maksullisista ilmoituksista huolehtii jokainen näytteilleasettaja itse. Taulujen ja näyttelyesineiden hinnat voivat olla näkyvissä teosluettelossa. Näytteilleasettaja ja ostaja sopivat keskenään teosten myynnistä ja ostosta.

9 TIETOTEKNIikka SAAPUU KIRJASTOON

9.1 Kirjastojärjestelmät

Kirjastojärjestelmät alkoivat yleistyä 1980-luvulla ja muodostivat jokapäiväisen työkalun niin kirjaston henkilökunnalle kuin asiakkaillekin (Saarti 2009, 742-745). Tavoitteena kirjastojärjestelmässä oli korkeatasoisten luettelointiformaattien kehittäminen sekä helppo ja nopea tiedonhaku. Oulun seudulla kahdeksan kunnan Outi-verkko rakennettiin 1980-luvun lopulla. Se hyödynsi yhteisiä tietokantoja ja mahdollisti muidenkin laitosten liittymisen kirjastoverkkoon. Outi-kirjastokimppa oli ensimmäinen usean kirjaston yhteinen atk-verkko Suomessa. Tämä esimerkki innoitti muitakin kirjastoja suunnittelemaan ja toteuttamaan vastaavanlaisia hankkeita. Innostus levisi nopeasti koko maahan, kun hyviä tuloksia Outi-kirjastokimppan toiminnasta ilmeni.

Kirjastotyön yksi merkittävä tehtävä tiedon välittäminen koki suuren muutoksen tieto- ja viestintäteknologian yleistymisen myötä. Painetuista lähteistä, kortistoista sekä kirjallisista bibliografioista siirryttiin tietokantoihin ja niiden suorakäyttöön. Kirjaston rooli alkoi pikkuhiljaa muuttua tietotekniikan yleistymisen myötä. Kirjastojen työntekijöiden tehtävänkuvat muuttuivat ja kirjastoista tuli pikkuhiljaa kunnallisia tietopalvelukeskuksia. Tietotekniikka modernisoi kirjaston kuvan. 1980-luvusta muodostui selkeä murrosvaihe tietotekniikan käytössä suomalaisessa yleisessä kirjastossa.

1990-luvulla Internetin yleistymisen mullisti koko tiedonhakupöytäjärjestelmän (Saarti 2009, 750-752). Jo vuosikymmenen alussa oli mahdollista päästä kansainvälisiin kokoelmatietokantoihin. Helsingin kaupunginkirjasto oli mukana Kirjakaapeli-hankkeessa ja vuonna 1994 se oli ensimmäinen kirjasto maailmassa, joka tarjosi Internet-yhteyksiä asiakkaille. Vuosikymmenen puolivälissä Internet alkoi yleistyä ja sen käyttö arkipäiväistyä. Kirjastoista muodostui näin kansalaisille paikka jossa käyttää Internetiä ja sen kautta jaeltavia verkkopalveluja

Makupalat-linkkisivustosta muodostui eräs käytetyimpiä kotimaisia www-sivustoja. 1993 Yliopistokirjastojen yhteistietokanta LINDA sekä maakuntakirjastojen yhteisluettelo MANDA otettiin käyttöön LINDA:n kanssa samaan ympäristöön. Tämä toimenpide helpotti merkittävästi kirjastojen välistä kaukopalvelutoimintaa. Kirjastoista oli pikkuhiljaa muodostunut aktiivisia toimijoita ja vuoden 1998 Kirjastolaissa yleisten kirjastojen yhdeksi tehtäväksi kirjattiin virtuaaliset verkkopalvelut.

Tieto- ja viestintätekniiikan merkkipaalut Suomen yleisissä kirjastoissa 1970-1990-luvuilla:

ensimmäiset eräajopohjaiset lainausjärjestelmät	ajantasaiset lainausjärjestelmät	integroidut kirjastojärjestelmät ja tiedonhaku	kansallisten verkko-palveluiden synty	Internet ja digitaalisen kirjaston kehittyminen
1970-luvun loppu	1980-luvun alku	1980-luvun loppu	1990-luvun alku	1990-luvun loppu

Taulukko 4. (Saarti 2009, 754. Teoksesta: Mäkinen Ilkka (toim.) 2009. Suomen yleisten kirjastojen historia)

Tietotekniikan kehitys on ollut Saartin (2009) mukaan nopeaa ja jatkuvaa (Taulukko 4). Muutamassa vuosikymmenessä on tapahtunut paljon. Tulevaisuuden kirjastoverkko kehittynee vielä edelleen. Todennäköisesti kirjastolaitos siirtyy vielä enemmän verkkoon ja itsepalvelu lisääntyy. Mobiilikirjasto tekee tuloaan.

Pyhäjoella Peltokedon (2014) mukaan lainausjärjestelmätyötä riitti toistakymmentä vuotta. Sivupisteiden aineisto siirrettiin 1980-luvulla yksikorttijärjestelmästä Detroit-järjestelmään. Tämä järjestelmä oli työläs, sillä kaikki aineisto kuljetettiin farmarinperällinen kerrallaan laatikoissa pääkirjastolle käsiteltäväksi ja sitten takaisin. Pyhäjoen kirjaston mikrotietokonepohjainen, niin sanottu yhden kirjaston lainausjär-

jestelmä otettiin käyttöön vuoden 1995 toukokuussa, Yppärissä marraskuussa 1997, Pirttikoskella heinäkuussa 2001 ja Parhalahdella helmikuussa 2003.

Pyhäjoen, Raahen ja Pattijoen kirjastoilla oli yhteinen web-kirjasto, aineistorekisteri verkossa, elokuusta 1998 alkaen.

Kirjaston kotisivulta löytyy mm. kirjaston aukioloajat, yhteystiedot sekä seutukunnallinen tapahtumakalenteri (Pyhäjoen kirjasto 2013). Pyhäjoen ja Raahen kirjastojen yhteinen web-kirjasto Heli-Netti on aineistotietokanta, jossa voi kokoelmien selailun lisäksi uusia lainoja, tehdä varauksia, tarkkailla maksuja, perustaa omia hyllyjä, jättää arvosteluja teoksista ja lainata e-kirjoja Ellibs-kokoelmasta. Ellibs Library on sähköisten kirjojen lainausjärjestelmä joka vaatii käyttäjätunnuksen ja salasanan. Myös yliopistokirjastojen kokoelmat Linda, artikkeliviitetietokanta Arto ja kaikkien Suomen kirjastojen kokoelmat Frank on käytettävissä Web-Origossa. Kirjastotoimenjohtaja Lahnaojan (2014) mukaan Pyhäjoen kirjasto käy parhaillaan neuvotteluja Outi-verkkoon yhdistymisestä. Vuonna 2014 neuvottelut hintatietoineen ovat vielä kesken.

9.2 Tiekkö

Tiekkö on Oulun läänin eteläosan seitsemän yleisen kirjaston yhteistyöverkko. Siihen kuuluu Alavieska, Kalajoki, Merijärvi, Nivala, Oulainen, Sievi ja Ylivieska (Tiekkö -strategia 2008 - 2012).

Yhteistyökirjastoja Pyhäjoen kunnankirjaston lisäksi ovat Haapavesi, Centria-kirjastot Raudaskylällä ja Ylivieskassa sekä Oulaisten sosiaali- ja terveysalan kirjasto. Kunnat ovat pieniä tai keskisuuria. Alueen asukasluku on yli 51 000. Vuodesta 2000 lähtien väkiluvun kehitys on ollut positiivista Kalajoella, Sievissä ja Ylivieskassa. Muiden kuntien asukasluku on laskenut vuosituhannen vaihteesta. Pyhäjoen kunta oli mukana Peltokedon (2014) mukaan Tiekkön atk-järjestelmähankkeessa, kunnes tietoliikenneyhteydet osoittautuivat liian kalliiksi ja osallistumisesta oli kustannussyistä pakko luopua.

Tiekkö-kirjastot tarjoavat asiakkaidensa käyttöön yli 510 000 aineistokappaleen kokoelmat. Tiekkö-kirjastoilla on vuodesta 2000 lähtien toiminut viikottainen seutulainojen kuljetuspalvelu, johon myös Pyhäjoen kirjasto kuuluu. Tiekkö-seutulainauksen ansiosta aineiston saatavuuden omavaraisuusaste on korkea. Alueen kirjastoilla on myös monipuolista yhteistyötä ja koulutusta. Tiekkö-kirjastojen yhteistyö alkoi v. 1986 Nivalassa pidetyssä alueellisessä kirjastokokouksessa. Tiekköllä on ollut vuodesta 1993 lähtien yhteinen aineistotietokanta ja asiakasrekisteri, joiden avulla on luotu alueellisesti yhteiset kirjastopalvelut.

Tiekkö-kirjastot laativat ensimmäisen Tiekkö-strategian jo vuonna 1999. Tiekkö-kirjastot nähtiin alueellisen oppimisen, osaamisen, asiantuntijuuden ja ideoiden verkkona. Tiekkö-strategiassa 2000-2006 osaamisen ja yhteistyön tärkeimpinä tuloksina pidettiin ”yhteistä kokoelma tietokantaa, kirjastojärjestelmää, laitteistoa ja koulutustoimintaa sekä Tiekkökotisivua ja etäkäyttöä”. Kirjastojen verkottumisen katsottiin kasvattaneen alueellista tietovarantoa ja omavaraisuutta. Kyseiset asiat ovatkin Tiekkö-kirjastojen nykyisen yhteistyön perusta.

Vuosi 2007 oli suurten mullistusten aikaa kunta-alalla. Valtiovalta asetti kunnille pakotteita kunnallisten palvelujen edullisemmalle tuotannolle. Kirjastojen määrärahoja supistettiin lähes joka kunnassa. Tiekkö-seminaarissa 21.11.2007 saatiin henkilöstön toimenpide-ehdotusten pohjalta uuden strategian sisältö.

Kirjastot kilpailevat alueensa asukkaiden vapaa-ajankäytöstä, keskimäärin puolet Tiekkö-kirjastojen kuntalaisista ei käytä kirjastoa. On tehtävä yhteinen markkinointisuunnitelma ja kirjastojen imagoa on kehitettävä dynaamisemmaksi. Uudella strategialaudella selvitetään markkinoinnin ja tiedotuksen asiakasnäkökulmaa ja uuden tekniikan tehokkaampaa hyväksikäyttöä yhteistyössä Oulun Eteläisen kirjastojen kanssa.

9.3 Kirja kantaa- tarina tukee

Kirja kantaa, tarina tukee on Alavieskan, Kalajoen, Merijärven, Nivalan, Oulaisten, Pyhäjoen, Sievin ja Ylivieskan kirjastojen yhteisprojekti, joka aloitettiin keväällä 1999 (Kirja kantaa – tarina tukee, 2002).

Projektin tarkoituksena on auttaa lasta löytämään lukemisen ilo ja tukea hänen kasvuunsa itsensä ja toiset hyväksyväksi yksilöksi. Ajatus projektista syntyi syksyllä 1998 kun lasten lukuharrastuksesta syntyi laajaa keskustelua. Lasten vapaa-ajasta kilpailevat monet aktiviteetit, tietokoneet, pelit jne. ja ne ovat verottaneet varsinkin poikien lukuharrastusta. Lasten pahoinvointi, levottomuus sekä käyttäytymishäiriöt ovat lisääntyneet. Projekti pyrkii näin vastaamaan ongelmiin satujen ja tarinoiden avulla. Tärkeimpänä teemana on suvaitsevaisuus ja hyväksyminen.

Onnimanni-palkittu -hanke *Kirja kantaa, tarina tukee* on poikunut myös kirjan, joka on tarkoitettu kirjastojen henkilökunnalle sekä esi- ja alkuopettajille oppaaksi lasten lukuharrastuksen edistämiseen. Kirjan tärkeä tavoite on edistää ja syventää koulun ja kirjaston yhteistyötä. Kirja tehtiin opetusministeriön kokeiluavustuksen turvin. Lisäksi avustusta saatiin Jokilaaksojen kulttuuritoimikunnalta.

10 UUSI VUOSITUHAT 2000-2013

10.1 Kirjastoa kehitetään

Pyhäjoen pääkirjasto on muutaman vuoden aikana kokenut muutoksia. Lahnaojan (2014) mukaan lasten ja nuorten puolella hyllyjä ja kalusteita on uusittu ja järjestelty uudelleen. Yleisten kirjastojen kokoelmille annetaan jo kirjastolaissa tehtäviä, jotka liittyvät yleisen tiedon tarpeen tyydytykseen, virkistykseen, ammattiin tai erilaisten harrastusten ja virikkeiden tukemiseen. Tilojen suunnittelu, hyllyjärjestelmät ja selkeät opasteet vaikuttavat asiakastyytyvyyteen. Monet asiakkaat ovat todenneet, että kirjasto on nyt paljon avarampi ja viihtyisämpi. Pyhäjoen kirjastossa lainaustilastojen seuranta ja läpikäyminen sekä asiakaskyselyt ovat tärkeä osa kokoelman arviointia. Lainaustilastoja seurataankin jatkuvasti. Sivistyslautakunta on määritellyt kirjaston vuosittaiseksi aineistomäärärahaksi n. 40 000 €, mikä vaihtelee hieman vuosittain.

Kirjasto pyrkii reagoimaan asiakkaiden toiveisiin mahdollisimman nopeasti. Yhtenä esimerkki- kokeiluna oli asiakkaiden toivoma lauantain aukiolo, mutta kävijöitä ei kuitenkaan ollut niin paljon kuin kirjasto olisi toivonut, joten palvelu ei ole tällä hetkellä voimassa. Kirjasto on vastannut asiakkaiden toivomuksiin myös siten, että kirjasto avataan päivittäin klo 11.00 jolloin asiakkaat pääsevät lukemaan päivän lehtiä aiempaa hieman aikaisemmin. Muitakin palveluja on lisätty mm. videoiden digitointipalvelu, sekä kirjastokauppa niistä uusimpina.

Kirjaston viihtyisyys on selkeästi tärkeä tekijä, mihin asiakkaat kiinnittävät usein huomiota. Jos lapsille on tarjolla kirjallisuuden lisäksi lautapelejä tai muuta pientä toimintaa, tulee kirjastosta hauska paikka minne he mielellään lähtevät toistekin. Pyhäjoen kirjastossa lapsille on tarjolla oma ”satupömpeli” pehmoleluineen ja käsineineen ja se on aina ollut suosittu paikka missä voi leikkiä, lukea kirjoja tai kuunnella musiikkia. Myös lautapelitarjontaa on lisätty. Tiloja on muutenkin rauhoitettu, sillä lehtilukusali on siirtynyt omaan rauhalliseen tilaansa entiseen käsikirjastoon ja nuorten tietokoneet siirretty pois asiakaspalvelutiskin vierestä, mutta kuitenkin lähistölle valvonnan takia.

Sivukirjastoja on puolestaan jouduttu lopettamaan kävijämäärän vähyden vuoksi. Parhalahden lainausasema suljettiin kesällä 2013 ja Yppärin kirjastotoiminta loppunee kokonaan vuonna 2015. Pienen kunnan opiskelijoille on välitetty ja välitetään heidän tarvitsemansa opiskeluaineisto. Peltokedon (2014) mukaan tämä palvelu on Pyhäjoella poikkeuksellisen hyvä. Se on painopistealue – kotikunnan syrjäisen sijainnin ei tarvitse merkitä huonompia opiskelumahdollisuuksia.

10.2 Kirjasto 160 vuotta

Pyhäjoen kirjaston 160-vuotista taivalta juhlittiin 20. marraskuuta 2009 (Raahen seutu 21.11.2009). Leppoisassa juhlassa onniteltiin kirjastoa kukkakimpuilla ja runosäkeillä, pidettiin puheita sekä tutustuttiin näyttelyyn. Lukiolaiset esittivät musiikki- ja runoesityksiä. Illalla esiintyi Vanhat Harput -yhtye. Lisäksi kahviteltiin ja syötiin kakkua pitkin päivää. Näyttelyyn oli koottu vanhoja lehtiartikkeleita ja kirjoja, valokuvia, asiakirjoja sekä muuta kirjaston toimintaan liittyvää vanhaa tavaraa. Yleisöä kiinnosti erityisesti kirjaston historiaa ja toimintaa monipuolisesti peilaava näyttely, joka oli esillä koko marraskuun ajan.

Kuva 13. Pyhäjoen kirjaston 160 v. juhlassa näytteillä ollut kirjastokaappi. Kaappi lainattiin Merijärven kirjastosta. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Kuva 14. Kirjastonurkkaus menneiltä ajoilta. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Juhlapuheita pitivät Pyhäjoen sivistystoimenjohtaja Antero Tervonen sekä läänin kirjastotoimentarkastaja Merja Kummala-Mustonen. Tervonen tunnustautui suureksi kirjojen ystäväksi ja muistutti, että samana vuonna kun Pyhäjoen kirjasto sai alkunsa v.1849, julkaistiin myös Uusi Kalevala. Tervonen kiitteli myös sitä, että pyhäjokisilla on ollut ilo saada kirjastoonsa pätevää, omistautunutta sekä asiantuntevaa ja palveluultista henkilökuntaa. Kummala-Mustonen puolestaan kiitteli Pyhäjoen kirjastoa aktiivisesta osallistumisesta kirjastojen kehittämistyössä, sekä osallistumisesta erilaisiin hankkeisiin. Esimerkkinä hän mainitsi Kirja kantaa, tarina tukee -hankkeen, jonka tarkoituksena oli herättää lapsissa innostusta lukemiseen ja toimia parantavana tekijänä vaikeuksien keskellä.

Kummala-Mustonen totesi, että kirja oli 1800-luvulla vielä harvinaisuus ja arvokasta omaisuutta. Olisikohan nykyaikana mahdollista enää toteuttaa vastaavanlaista kansansivistyslaitosta? Kirjastojen tarve tuskin tulevaisuudessakaan häviää vaan niitä tarvitaan edelleen kansalaisten tietohuoltoon. – Erittäin tärkeä lähipalvelu kirjastot ovat lapsille, nuorille ja ikääntyville, hän totesi. Kummola painotti myös

osaamisen säilyttämistä kirjastossa. Tulevaisuudessa vähintään 40-45 %:lla kirjaston henkilökunnasta tulisi olla korkeakoulututkinto.

Kuva 15. Vanhoja kirjoja esillä. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Kuva 16. Kortistokaappi ja kortistolaatikoita. (Pyhäjoen kirjaston arkisto)

Pyhäjoen kirjasto on kulkenut näin pitkän matkan niistä vaatimattomista alkuvuosista nykyaikaiseen tilavaan kirjastoon ja sen monipuolisiin palveluihin. Pyhäjoen kirjasto näyttää hyvältä sisältä ja ulkoa (Peltoketo 2014). 23-vuotias rakennus on remontoitu ulkoa. Sisätilat ovat viihtyisät. Oheistoiminnat ja palvelut ovat laajenneet taidelainaukseen, elokuvaan, vitriininäyttelyihin. Henkilökunnan ammattitaito on hyvä ja monipuolinen. Kirjaston tulevaisuus näyttää hyvältä jatkossakin.

10.3 Sosiaalinen media

Pyhäjoen kirjasto liittyi Facebookiin 28.10.2009. Kirjastotoimenjohtaja Heikki Lahnaon (2014) mielestä kanava on hyvä ja kirjasto on siellä hyvin tavoitettavissa. Pyrkimyksenä on tiedottaa ajankohtaisista tapahtumista, aukioloajoista ja muista palveluista. Keskusteluakin syntyy.

Kirjastojen verkostoituminen sosiaaliseen mediaan on nykypäivän vuorovaikutusta (Haasio 2013, 15-16). Koska Internet on osa nykyihmisten arkea myös kirjaston kannattaa toimia sen avulla. Varsinkin nuoret liikkuvat paljon verkossa ja pitävät sitä tärkeänä tiedonhaun kanavana. Kirjaston tehtävänä on tavoittaa asiakkaansa ja toimia tasa-arvon edistäjänä. Myös sosiaalinen media pystyy tarjoamaan tietopalvelua ja vastaamaan asiakkaiden kysymyksiin. Pelkkä fyysinen kirjastotila ei enää välttämättä riitä. Kirjastot hakevat itselleen luonnollisesti hyvää imagoa, mutta jos jättäytyy pois Facebookista ja tyytyy olemaan pelkkä perinteinen kirjasto, viestii silloin jostakin muusta kuin aktiivisuudesta tai ajan hermolla olemisesta. Jotta kirjasto pystyy olemaan kiinnostava, sen on tuotettava kiinnostavaa sisältöä jatkuvasti. Henkilökunnalta vaaditaan silloin hyvää reagointikykyä ja osallistuvuutta.

10.4 Taidelainaamo

Pyhäjoen kirjaston yhteydessä toimiva taidelainaamo perustettiin elokuussa 2011. Kulttuurisihteeri Marjo Luokkanen (2014) toteaa, että idea taidelainaamosta syntyi nopeasti ja Pyhäjoen kirjasto lähti hankkeeseen innolla mukaan. Pohjois-Suomessa ainakin Oulussa on maksullinen taidelainaamo, taulun voi Oulun ja muiden kaupunkien lainaamoista vuokrata itselleen ja vuokra on osamaksuna taululle, mikäli sen haluaa itselleen lunastaa. Pyhäjoen taidelainaamon taulut eivät ole myytävänä vaan pelkästään lainattavissa. Taulut ovat Pyhäjoen kunnan omaisuutta. Taulun lainaaminen on yksinkertaista. Viivakoodi taulun tai teoksen taakse ja kirjastokortilla taulun voi sitten lainata vaikka kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan.

Kirjastot ovat laajentaneet nykyään reviiiriään moneen suuntaan (Luokkanen 2014). On mahdollista lainata urheiluvälineitä: kahvakuulia, sauvoja ym. Luokkanen mielestä taide sopii hyvin lainattavaksi kirjastoon, sillä ideana taidelainaamo on hyvä ja vapaasti kopioitavissa muuallekin. Tavoitteena on tuottaa iloa ja valoa ihmisten elämään Taidelainaamon tauluihin ei ole käytetty paljon rahaa ja osa tauluista on lahjoituksia. Taiteilijat ovat olleet iloisia siitä, että heidän töitään löytyy taidelainaamosta. Jos tauluja ei muutamaan vuoteen lainata, ne laitetaan poistokirjojen kanssa myyntiin.

Kuva 17. Lotta Nevanperä: Leikki, 2007. (Pyhäjoen taidelainaamo)

10.5 Sisarkirjasto Espanjassa

Pyhäjoen kirjastolla on oma sisarkirjasto Espanjassa (Paakkonen 2014). Yhteistyötä Petra Ramírezin kirjaston kanssa on ollut valokuvanäyttelyn muodossa. Opiskelija Ulla Paakkonen oli suorittamassa opintoihinsa liittyvää työharjoittelua kirjastossa (Kuva 18) Chinchónissa. Chinchón kuuluu Madridin kaupunkiin. Petra Ramírezin kirjasto Chinchónissa sijaitsee alueensa keskustassa, pääaukion lähellä samassa rakennuksessa arkiston kanssa.

Asukkaita alueella on reilut 5000 ja kävijöitä kirjastossa paljon. Iltapäivällä kirjastolla pidetään oppitunteja lapsille mm. lukemisen ymmärtämisessä. Kirjasto on auki aamupäivällä 10.30 - 13.30 ja iltapäivisin 16 - 21, paitsi keskiviikkoisin 17 - 21. Viikonloppuisin kirjastossa järjestetään erilaisia tapahtumia, vaikka se ei muuten ole toiminnassa.

Iltapäivisin ja iltaisin lapset tulevat myös tekemään läksyjään kirjastolle. Kirjastolla on rauhallista opiskella ja tehdä läksyjä. Paakkonen (2014) toteaa, että kaikissa kirjaston järjestämässä tapahtumissa oli paljon osallistujia. Kirjaston satutunnilla paikalla oli toistakymmentä aikuista ja kolmisenkymmentä lasta. Samoin aikuisten tapahtumissa oli aina runsaasti väkeä paikalla. Kirjastossa järjestetään tapahtumia viikottain.

Kerran kuukaudessa lauantai-iltapäivällä näytetään elokuva aikuisille ja elokuvan jälkeen siitä keskustellaan yhdessä. Samana viikonloppuna sunnuntaina näytetään elokuva vuorostaan lapsille. Kirjaston koneilla pystyi tekemään aineistohakua, mutta ei vielä Internetin kautta. Lisäksi kirjastokortilla saattoi saada alennuksia kulttuurikohteista. Paakkonen (2014) kertoo, että paikalliset asukkaat ovat hyvin innoissaan Pyhäjoen sisarkirjastosta ja he ovat tulossa heinä-elokuun vaihteessa 2014 käymään Pyhäjoella. Tarkemmasta kävijämäärästä ei ole vielä tietoa, mutta arviolta tulijoita voi olla noin 40 henkeä. Joukko koostuu paikallisista asukkaista ja Madridin alueen kirjastolaisista.

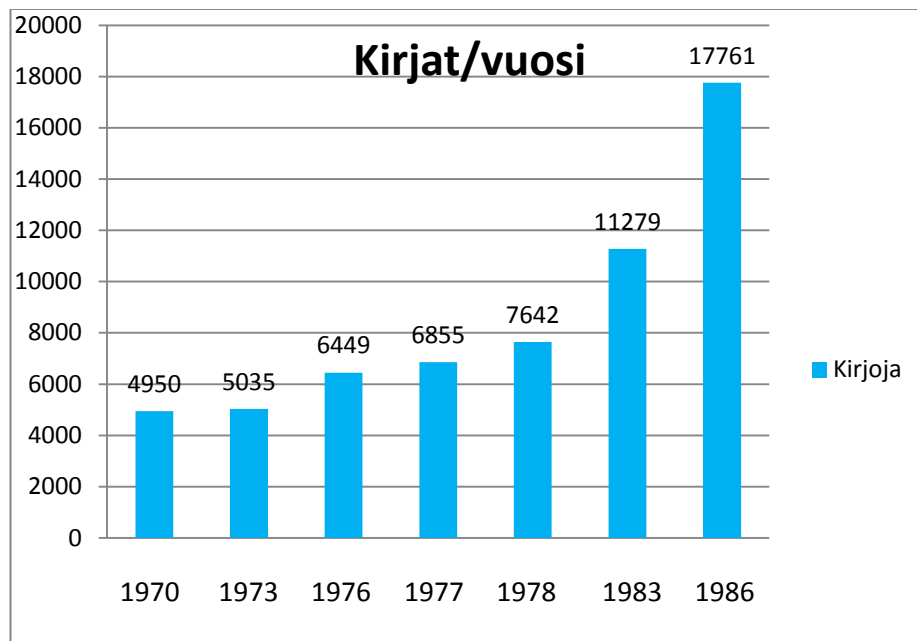

Kuva 18. Petra Ramírezin kirjastosta Chinchónissa. (Paakkonen U.)

11 TILASTOJA JATUNNUSLUKUJA

11.1 Kirjamäärän kasvu

Pyhäjoen kirjastoa hoidettiin sivutoimisesti koko 1970-luku (Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan pöytäkirja 1983). 1980-luvun alkupuolella lähes jokaisessa yli 3000 asukkaan kunnassa alkoi olla jo päätoiminen kirjastonhoitaja (Mäkinen 2009, 430). Maalaiskuntien kirjastojen käyttö oli lähes samalla tasolla kaupunkien kanssa. Kirjaston käyttäjistä lasten osuus oli korkea ja lainausaktiivisuus aikuisiin verrattuna 3-4 –kertainen. Pyhäjoella v. 1983 lasten osuus lainoista oli 52,74 % kun läänin keskiarvo oli 47,59 %.

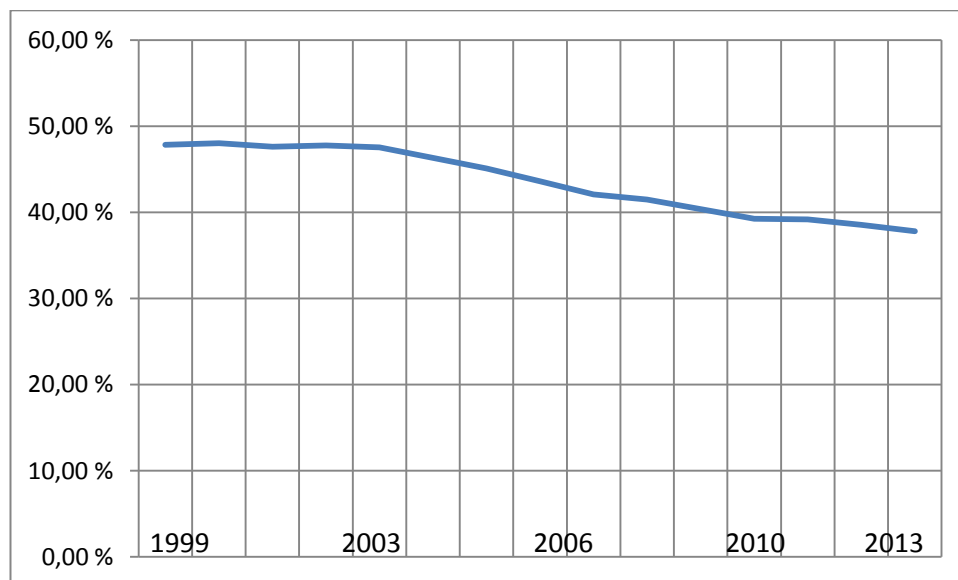

Kuvio 1. Kirjamäärät. (Pyhäjoen Kunnankirjaston kirjastotilastot ja toimintakertomukset vuosilta 1970- 1986).

Kuvio 1. osoittaa kirjamäärän lisääntymisen vuositasolla. 1986 määrä on yli kolminkertainen verrattuna vuoteen 1970. Vuonna 1986 astui voimaan uusi kirjastolaki. Valtionavustukset oli käytettävä nimenomaan kirjastotoimintaan. (L 21.3.1986/235. Kirjastolaki).

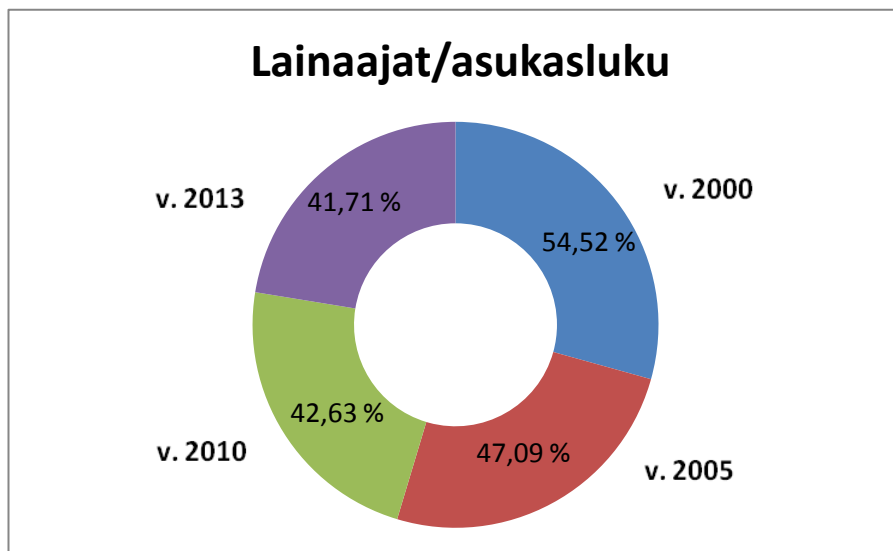
11.2 Lainaamisen muutokset

Kirjojen lainaus koko maassa on laskenut vuoden 2004 jälkeen (Kuvio 2). Internetin käyttö saattaa osaltaan selittää lainaustilastojen pienenemistä. Uusi kirjastolaki astui voimaan 1.1.1986 ja muutti kirjastohallinnon painopistealuetta. Kirjastojen valvonnan sijasta toiminta keskittyi suunnitteluun sekä seurantaan. Vielä vuoteen 1992 asti kuntien kirjastojen käyttökustannuksiin saamat valtionavustukset oli käytettävä kirjastotoimintaan.

Kuvio 2. Kirjojen lainaus asukasta kohden 1999–2010. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, 2014)

Vaikka Suomessa kirjastojen käyttö on vähentynyt, olemme kansainvälisesti edelleen kärkipäässä kirjaston käyttäjinä. Pohjoismaista vain Tanskan asukaskohtaiset lainausmäärät pääsevät lähelle Suomen tilastoja. Alanen (2011) toteaa että 1990-luvun lama lisäsi kirjaston käyttöä Suomessa kuten myös aikaisemmat taantumat, mutta nyt tilanne on toinen. Näyttää, että 2008 alkanut talouskriisi ei ole lisännyt käyttäjiä. Taantuma ja työttömyyden lisääntyminen on yleensä vaikuttanut kirjasto-toimea aktiivisesti. On vaikea sanoa mistä kirjaston käytön väheneminen johtuu. Kulttuurinen käyttäytyminen on todennäköisesti muuttunut. Pyhäjoen kirjaston lainaajatilasto (Kuvio 3) noudattaa samaa valtakunnallista ilmiötä.

Kuvio 3. Pyhäjoella 2000-luvun lainajat suhteutettuna asukaslukuun (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2014).

Taulukko 5. osoittaa kirjaston toiminnan muutokset vuosina 2002 - 2012. Kokoelman suuruus on pysytellyt kymmenen vuoden aikana melko samankokoisena. Sitä vastoin kävijämäärä on vähentynyt ja toimintakulut kasvaneet. Kokonaislainausten osuus Pyhäjoella on kuitenkin pysytellyt valtakunnallista keskiarvoa korkeampana koko vuosikymmenen.

Nykypäivän kirjastot hakevat tietoisesti uutta palvelukulttuuria ja pyrkivät kehittämään kirjastoja asiakaslähtöisesti (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010, 14). Kirjastotilan muunneltavuus, henkilökohtainen palvelu fyysisessä tilassa ja verkossa ovat kirjaston vahvuuksia. Kirjaston huomion on oltava edelleen lasten kirjastopalvelujen kehittämisessä ja uusien asiakkaiden tavoittamisessa.

Vuosi	Kokoelmat	Toimintakulut (€)	Aukiolotunteja	Fyys.käynnit	Verkkokäyn.
2012	52798	237767,96 €	1957	29217	20260
2010	59502	219973 €	1931	31799	4784
2008	61708	208342 €	2458	34351	6556
2006	61811	180089 €	2523	43422	5111
2002	52524	178880 €	2691	48888	25953

Taulukko 5. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, 2014)

Taulukko 6. Pyhäjoen kirjaston tunnusluvut 2012 verrattuna Pohjois-Pohjanmaan ja koko maan tunnuslukuihin. Kokonaislainaus pysyttelee Pyhäjoella keskimääräistä korkeamana verrattuna koko maan lainauslukuihin. Verkkokäynnit puolestaan ovat Pohjois-Pohjanmaan keskiarvoja matalammat. Kirjastotoimintaan kunnan on taattava määrärahat jotka ovat vähintään yleisten kirjastojen valtiosuuden perusteena olevan asukaskohtaisen perushinnan tasoiset (Yleisten kirjastojen laatusuositus, 2010, 36). Vuonna 2011 summa oli 55,50 €. Kirjastorahoituksen olisi vastattava 1-1,5 % osuutta kunnan käyttökuluista. Tällöin pystytään turvaamaan kirjaston laadukkaat palvelut ja tarjoamaan uusiutuvan kokoelman ylläpito.

Tunnusluku	Pyhäjoki	Pohjois-P	Koko maa
Hankinnat/(asukasluku/1000)	644,15	412,81	367,63
Lehdet/(asukasluku/1000)	26,78	18,29	15,29
Poistot/kokoelmat	10,25 %	7,90 %	6,61 %
Kokonaislainaus/asukasluku	18,18	19,84	17,66
Fyysiset käynnit/asukasluku	8,69	10,10	9,83
Verkkokäynnit	6,03	23,21	10,56
Lainaaajia/asukasluku	41,98 %	40,69 %	38,53 %
Kirjastoaineistokulut/asukasluku	12,03 €	8,04 €	7,21 €

Taulukko 6. Pyhäjoen kirjaston tunnuslukuja 2012 (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, 2014).

12 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Pyhäjoen kirjasto sai alkunsa ja mitkä olivat kirjastolaitoksen keskeisimmät vaiheet ja käännekohtat. Vastauksia tämän tutkimuksen kysymyksiin haettiin Pyhäjoen kunnan arkiston pöytäkirjoista, vuosikertomuksista ja vanhoista lehtiartikkeleista. Myös erilaiset yleisiä kirjastoja koskevat teokset olivat avainasemassa tässä tutkimuksessa. Tarkastelujakso oli pitkä, sillä kirjasto perustettiin jo vuonna 1849. Kuitenkin varsinainen aktiivinen toiminta käynnistyi vuonna 1881. Kirjaston toiminta oli alkuvuosikymmeninä vaatimatonta ja sen hoitoa laiminlyötiin vuosikausia. Kirjastolla ei ollut vakituista hoitajaa eikä minkäänlaisia varoja toiminnan ylläpitoon.

24.1.1909 kirjaston toiminta muuttui virallisemmaksi, sillä johtokunta laati kirjastolle säännöt, jotka päätettiin antaa kuntakokouksen ja läänin kuvernöörin vahvistettaviksi. Kirjastoalan pätevyysvaatimukset määriteltiin valtakunnallisesti vuonna 1928 Kansankirjastoasetuksessa, sillä yhtenä tavoitteena oli nostaa kirjastojen arvostusta ja tasoa sekä saada kirjastonhoitajan pätevyys valtionavun ehdoksi.

Kirjastonhoitajat olivat sivutoimisia aina 1980-luvulle saakka. Varsinainen päävirkinen kirjastonhoitaja saatiin Pyhäjoelle 1982. Kuitenkin sivutoiminen kirjastonhoitaja Kalle Kiiskilä hoiti kirjastoa lähes 40 vuotta (1932 -1970) ja on osaltaan ollut suurena vaikuttajana Pyhäjoen kirjastotoimessa. Kirjaston tilat olivat vuosikymmeniä vaatimattomat ja ahtaat. Ensimmäinen uusi kirjastohuoneisto saatiin Keskuskoulun yhteydestä vuonna 1963. Arkkitehti Heli Kittilän suunnittelema ”oikea” ja kauan kaivattu kirjastotalo valmistui vuonna 1990. Uudesta kirjastosta on muodostunut varsinainen kulttuurikeskus, sillä sen yhteyteen kuuluva näyttelytila on ollut jatkuvasti ahkerassa käytössä.

Tämä tutkimus on ollut hidas ja aikaa vievä projekti. Materiaalia on ollut paljon ja sitä on joutunut kriittisesti valikoimaan. Seurakunnan arkistot olisivat olleet yksi mahdollinen lähde, jota en ole käyttänyt. Olen keskittynyt pääasiassa Pyhäjoen kunnankirjaston pöytäkirjoihin ja raportteihin. Materiaalia joutui rajaamaan, niin ettei työ paisunut liian laajaksi ja yksityiskohtaiseksi. Tutkimusta elävöittämään olen lisännyt muutamia valokuvia henkilökunnasta ja kirjaston tiloista.

Tutkimuksessa on pyritty noudattamaan aikajärjestystä, vaikka se olikin haasteellista. Myös tutkimuksen kokonaisuuden hahmottaminen oli vaikeaa. En halunnut tuoda tähän raporttiin liikaa päivämääriä enkä vuosilukuja, mutta väistämättä historian tutkimukseen niitä on laitettava. Tulevaisuudessa Pyhäjoen kirjaston haasteeksi muodostuu palvelujen riittävyys, sillä kirjastokulttuuri on muuttumassa entistä enemmän verkkokeskeiseksi. Sosiaalinen media sekä uudet mobiilipalvelut tekevät tuloaan ja kirjamuotokin voi mahdollisesti muuttua. Kuitenkin toivottavaa on että kirjasto on edelleen maksuton ja se tarjoaa palveluja kaikille halukkaille tasapuolisesti

Yhteenvetona ja tämän tutkimuksen johtopäätöksenä voi todeta, että Pyhäjoen kirjastolla on ollut muutamia merkittäviä tekijöitä, jotka ovat johtaneet kirjaston tähänhetkiseen hyvään tilanteeseen. Päätoimisen kirjastonhoitajan (myöh. kirjastotoimenjohtajan) viran perustaminen ja Marja Peltokedon vaikutus kirjastotoimessa. Uuden erinomaisen ja monipuolisen kirjastotalon saaminen sekä tietotekniikka ja sen kehittyminen, mikä on monipuolistanut kirjaston tiedonhakua ja aineistotietokantoja. Internetin yleistymisen mullisti koko tiedonhakujärjestelmän ja muutti osaltaan kirjaston henkilökunnan työnkuvan. Pyhäjoen kirjasto on ajan hermolla. Uusia palveluja syntyy, asiakaskeskeisyys on avainasemassa. Kirjastolla on pätevät ja koulutetut työntekijä

Pyhäjoen sivukirjastojen (aikaisemmin piirikirjastojen) toiminnasta on mahdollista tehdä uusi tutkimus, sillä tässä raportissa en ole keskittynyt niiden toimintaan. Olisi mielenkiintoista tutkia myös enemmän entisiä kirjastonhoitajia ja heidän vaikutustaan Pyhäjoen kirjastotoimeen. Jatkotutkimusta voisi tehdä myös kirjaston taloudenhoidosta tai kokoelman kehittymisestä.

LÄHTEET

A 1866/122. Kansakouluasetus. [Viitattu 14.4.2014].

A 27.4.1928/15. Kansankirjastoasetus. [Viitattu 15.2.2014].

Alanen, A. 2011. Suomi on kirjastojen käytön kärkimaa. Kuinka kauan vielä? . [Verkkolehtiartikkeli]. Tieto & trendit 4–5. [Viitattu 5.5.2014]. Saatavana: http://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-06-30_001.html?s=0

Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uud. p. Tampere: Vastapaino.

Alin-Biari Musafiri, T. 2014. Sähköpostihaastattelu. 14.4.2014.

Autio S., Katajala-Peltomaa, S. & Vuolanto, V. (toim.) 2001. Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi. Tampere: Vastapaino.

Ekholm, K. 2000. Kielletyt kirjat 1944–1946. Yleisten kirjastojen kirjapoistot vuosina 1944-1946. Akateeminen väitöskirja. Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta. Jyväskylä: THINGS TO COME.

Eskola, E. 2004. Suositellut, valitut, luetut. Kirjallisuus kirjastoissa 1918-1939. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos.

Facebook. [Verkkosivu]. Pyhäjoen kunnankirjasto. Saatavana: <https://www.facebook.com/Pyhajoenkirjasto>

Haasio, A. 2013. Sosiaalinen media ja kirjastot. Helsinki: BTJ.

Haataja, M. 2014. Sähköpostihaastattelu. 7.3.2014.

Hietala, M. 1999. Kirjastojen perustaminen: Historiallista taustaa. Teoksessa: Mäkinen I. (toim.) 1999. Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 9-28.

Kaiku. 8.11.1884

Kaiku. 18.12.1886

Kaiku. 8.11.1888

Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. 2. p. Helsinki: Gaudeamus.

Karjalainen, M. 1977. Kansankirjastojen kehitys Suomessa vuosina 1802-1906. Tampere: Kirjastopalvelu.

Kiiskilä, K. 12.5.1965. Muistiinpanot Pyhäjoen kirjaston historiasta.

Kirja kantaa – Tarina tukee. 2002. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kirja kantaa, tarina tukee jalostui opaskirjaksi. 2003. [Verkkolehtiartikkeli]. Kaleva 9.1.2003. [Viitattu 14.1.2014]. Saatavana: <http://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/kirja-kantaa-tarina-tukee-jalostui-opaskirjaksi/487406/>

Kirja pysyy kansissa ja käsissä. Raahen seutu 21.11.2009. [viitattu 20.5.2014]

Kirjasto tärkeä osa pyhäjokisten elämää. Pyhäjoen Kuulumiset 22.1.2003.

Kirjastoja ja kansankirjastoja. [Verkkosivu]. Kansanvalistusseura. [Viitattu 25.3.2014]. Saatavana: <http://www.kansanvalistusseura.fi/fi/historia>

L 21.3.1986/235. Kirjastolaki. [Viitattu 14.1.2014].

L 4.12.1998/904. Kirjastolaki. [Viitattu 14.1.2014].

L 3.9.1686. Kirkkolaki. [Viitattu 14.1.2014].

Kuulutus 9.5.1866. Oulun lääninkanslia Da:64. Kirjekonseptit 1866.

Lahnaoja, H. 2014. Haastattelu. 26.2.2014.

Luokkanen, M. 2014. Sähköpostihaastattelut. 24.2.2014 ja 27.2.2014.

Mäki, K. (toim.) 2007. Raahelaista kirjakulttuuria: Kirjoituksia Raahen Porvari- ja Kauppakoulun vanhoista kirjoista ja lukijoista. Raahen Porvari- ja Kauppakoulurahastosäätiö.

Mäkinen, I. (toim.) 1999. Kirjastojen vuosisata. Yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki.

Mäkinen, I. (toim.) 2009. Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.

Niskala, K. 2007. Tietoa & tarinoita. Oulun kaupungin kirjastolaitos 130 vuotta. Oulu.

Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015. Yleiset kirjastot. Kansalliset strategiset painoalueet. Opetusministeriön julkaisuja 2009:32. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2009.

Oulun Wiikko-Sanomia. 27.7.1861.

Paakkonen, U. 2014. [Blogimerkintä]. [Viitattu 14.4.2014]. Saatavana: <http://eeronenkelitespanjassa.blogspot.fi/>

Paakkonen, U. 2014. Haastattelu. 16.3.2014.

Peltoketo, M. 2014. Sähköpostihaastattelu. 10.3.2014.

Pyhäjoen kirjasto. 2014. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.1.2014]. Saatavana: <http://www.pyhajoki.fi/kirjasto>

Pyhäjoen kirjasto. 2014. [Verkkosivu]. Taidelainaamo. [Viitattu 14.1.2014]. Saatavana: <http://www.pyhajoki.fi/taidelainaamo>

Pyhäjoen kirjastolautakunnan kokospöytäkirja. 24.2. 1986.

Pyhäjoen kirjastolautakunnan kokospöytäkirja. 26.6.1986.

Pyhäjoen kunnan kantakirjaston johtokunnan kokospöytäkirja. 27.8.1945.

Pyhäjoen kunnan kantakirjaston johtokunnan kokospöytäkirja. 7.12.1960.

Pyhäjoen kunnan kantakirjaston toimintakertomus vuodelta 1932.

Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan pöytäkirja. 9.12.1982.

Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan pöytäkirja. 8.9.1983.

Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan kokospöytäkirja. 2.5.1984.

Pyhäjoen kunnan kirjastolautakunnan pöytäkirja. 2.12.1985.

Pyhäjoen kunnan kunnalliskertomus v. 1953.

Pyhäjoen kunnan kunnalliskertomus v. 1958.

Pyhäjoen kunnankirjaston tarkastusmuistio. 2.12.1985.

Pyhäjoen kunnankirjaston toiminta vuonna 1987. Tiivistelmä.

Pyhäjoen kunnankirjaston toimintaraportti. 1990.

Pyhäjoen kunta 2013. [Verkkosivu]. [Viitattu 11.10.2013]. Saatavana:
<http://www.pyhajoki.fi/>

Pyhäjoen Lainakirjaston johtokunnan kokouspöytäkirja. 20.1.1908.

Pyhäjoen pitäjänkokouksen pöytäkirja 25.9.1865. Pyhäjoen kirkonarkisto II Ca:3
Pitäjänkirkon- ja kappelikokousten pöytäkirjoja ja otteita 1847 – 1875.

Pyhäjoen pitäjänkokouksen pöytäkirja 4.12.1865. Pyhäjoen kirkonarkisto II Ca:3
Pitäjänkirkon- ja kappelikokousten pöytäkirjoja ja otteita 1847 – 1875.

Pyhäjoen seurakunnan kirkonkokouspöytäkirja. 29.5.1881.

Pyhäjokiset ovat oikeita lukutoukkia. Pyhäjokiseutu 10.2.1989.

Pääkirjaston toimintakertomus vuodelta 1975.

Pääkirjaston vuosikertomus vuodelta 1963.

Pääkirjaston vuosikertomus vuodelta 1965.

Saarti, J. 2009. Seinätön kirjasto: Tieto- ja viestintäteknikkaa yleisissä kirjastoissa
1970-1990 –luvuilla. Teoksessa Mäkinen, I. (toim.) 2009. Suomen yleisten kir-
jastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus, 738-757.

Simpanen, A. Haastattelu. 26.3.2014.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.4.2014]. Saatavana:
<http://tilastot.kirjastot.fi/>

Tiekkö-kirjastoilla on yhteinen aineistotietokanta. [Verkkosivu].Tiekkö. [Viitattu
12.1.2014]. Saatavana: <http://www.tiekko.fi/>

Tilastokeskus. [Verkkosivu] Kuntatiedot. [Viitattu1.2.2014]. Saatavana:
<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/625.html>

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1.-4. p. Helsinki: Tammi.
- Turunen, H. (toim.) 1997. Vetten laijoilta. Pyhäjoen historiaa kivikaudelta 1990-luvulle. Kustantajat: Pyhäjoen kunta ja Pyhäjoen seurakunta.
- Turunen, H. 2000. Valistuksen poluilta tiedon valtateille. Oulaisten kirjasto 120 vuotta. Oulaisten kotiseutuyhdistyksen julkaisu.
- Vatanen, P. 2002. Sääty-yhteiskunnan kirjastosta kansalaisyhteiskunnan kirjastoksi. Yleisten kirjastojemme murroskausi 1890-luvulta 1920-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Viita, O. (toim.) 1995. Raahen tienoon historia II Raahen kaupungin ja Salon pitäjän eli Saloisten, Pattijoen ja Vihannin historia isonvihan jälkeen 1860-luvulle. Raahen, Pattijoki, Vihanti: Raahen kaupunki, Pattijoen kunta, Vihannin kunta.
- Yleisten kirjastojen laatusuositus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2010:20

LIITTEET

Liite 1: Kantakirjaston sijoituspaikat

Vuosi	Kantakirjaston sijoituspaikat
1905	Pohjankylän koululla
1912	Poliisi G. A. Tervosen kotona
1916	Matti Alakiiskilän talossa
1924	Hourulan kunnanhuoneen pääkamarissa
1926	Kunnan talo, jossa kirjastolla oli yksi huone
1931	Kirkon luona sijainnut talo, jossa oli kaksi huonetta
1945	Huhtikuussa kirjasto muutti vuokralle Kiiskilän tupaan
Vuosi	Pääkirjaston sijoituspaikat
1963	Kirjasto muutti uudelle keskuskoululle
1990	Kirjasto sai uuden arkkitehti Heli Kittilän suunnitteleman kirjastotalon

Liite 2: Pyhäjoen kirjastonhoitajat

Vuosi	Pyhäjoen kunnankirjasto
1884	Kappalainen K. J. Idman
1885	Kauppias Jaakko Björklund
1886	Torppari Edvard Fisk
1887	-
1888 – 1892	Opettaja K. W. Reponen
1892 – 1895	Nimismies Konstantin Heinemann
1896 – 1900	Opettaja K. W. Reponen
1900 – 1904	Kauppias Aksel Haglund
1905 – 1911	Opettaja F. A. Rahkola
1912 – 1915	Poliisi G. A. Tervonen
1916 – 1920	Maanviljelijä Matti Alakiiskilä
1920 – 1931	Koneenkäyttäjä/maanviljelijä Setti Alakiiskilä
1932 – 1970	Maanviljelijä Kalle Kiiskilä
1970 – 1980	Annikki Simpanen
1980 – 1981	Iris Härönen
1982 – 2010	Marja Peltoketo, ensimmäinen päävirkainen kirjastonhoitaja, myöh. kirjastotoimenjohtaja
2010 -	Kirjastotoimenjohtajaksi valittiin Heikki Lahnaoja, joka jatkaa tehtävässään

Liite 3: Liminkakylän kirjastonhoitajat

<u>Liminkakylä</u>
Kirjastonhoitajaksi valittiin neiti <u>Edith Takalo</u> . Limingojan kyläkirjasto yhdistettiin piirikirjastoon. Kirjastoa pidettiin Takalolla.
1935 kirjastonhoitajana aloitti <u>Vieno Takalo</u> .
1941 kirjastonhoitajana aloitti <u>Lahja Takalo</u> .
1945 kirjastonhoitajaksi palasi jälleen <u>Edith Takalo</u> , 1946 jälkeen nimeltään Väärälä. Kirjasto toimi Väärälän talossa.
1973 vuoden alussa kirjasto muutti kansakoulurakennukseen.
1978 – 1990 kirjastoa hoiti Irja Pahkamaa.
1991 – 1998 kirjastoa hoiti Nelli Möttönen. Lainausedasema lakkautettiin 1998 samalla kun koulukin lopetettiin.

Liite 4: Parhalahden kirjastonhoitajat

<u>Parhalahti</u>
Kirjastonhoitajaksi valittiin talollisen poika <u>Olavi Karsikko</u> , jonka luo myös kirjasto sijoitettiin. Palkka ja huoneen vuokra yhteensä sovittiin 200 markaksi vuodessa.
1937 työtä jatkoi Karsikon vaimo <u>Laine Karsikko</u> .
1943 rouva Laine Karsikolle myönnettiin ero omasta pyynnöstään ja piirikirjaston hoitajaksi valittiin neiti, käsityöläinen <u>Helmi Krekelä</u> , jonka kotiin kirjasto muutti.
1971 hoitajana aloitti isotätinsä jälkeen <u>Hilkka Koutonen</u> . Kirjasto oli edelleen sijoitettuna Helmi Krekelän taloon, jonne hankittiin yksi uusi kirjakaappi.
1979 kirjasto muutti koulun tiloihin.
1998 Hilkka Koutonen ”joutui” eläkkeelle ja hoitajana aloitti <u>Satu Koivusipilä</u> .
2013 Parhalahden kirjaston toiminta lopetettiin.

Liite 5: Pirttikosken kirjastonhoitajat

<u>Pirttikoski</u>
Kirjastonhoitajaksi valittiin herra <u>Arvo Sarpola</u> . Kirjastokaappi sijoitettiin Sarpolalle. Palkkioksi sovittiin 300 markkaa vuodessa. Kirjasto oli auki joka viikon maanantai ja perjantai klo 6-7. (tarkoitettiin ilmeisesti klo 18-19). Pirttikosken Nuorisoseuran kirjasto yhdistettiin pääkirjastoon.
1935 vuoden alusta uudeksi kirjastonhoitajaksi valittiin <u>Aarne Tirilä</u> .
1937 maaliskuulla uutena hoitajana aloitti <u>Viljo Pahkamaa</u> ja kirjasto siirrettiin Pahkamaalle.
1939 vuoden alusta valittiin uudeksi hoitajaksi Viljon veli <u>Väinö Pahkamaa</u> .
1964 kirjasto muutti Pirttikosken koululle.
1980 aloitti hoitajana <u>Hilkka Koutonen</u> . Hän jatkoi edelleen myös Parhalahden kirjastonhoitajana.
1991 kirjastonhoitajana aloitti <u>Irja Pahkamaa</u> , joka jatkaa edelleen tehtävässä.

Liite 6: Yppärin kirjastonhoitajat

<u>Yppäri</u>
Kirjastonhoitajaksi valittiin <u>Esteri Karjaluo</u> . Yppärissä toimi edelleen myös kyläkirjasto.
1937 kirjastonhoitajana aloitti <u>Erkki Luoma</u> .
1941 kirjastonhoitajana aloitti <u>Matti Pirkola</u> .
1944 kirjastonhoitajaksi valittiin <u>Lempi Viitala</u> .
1948 kirjastonhoitajana aloitti maanviljelijän poika <u>Martti Karjaluo</u> ja kirjasto-kaappi muutti Karjaluodon tupaan.
1963 kirjasto muutti Yppärin koululle.
1971 - 2009 kirjastonhoitajana toimi Eeva-Liisa Karjaluo eläkkeelle jäämiseensä asti. Hänen aikanaan kirjasto ehti toimia viidessä eri huoneessa koululla. Nykyisessä tilassaan kirjasto on toiminut vuodesta 1989.
2009 väliaikaisina hoitajina ovat toimineet Seija Ollila ja Minna Leppälä.

Liite 7: Puheenjohtajat

Kantakirjaston johtokunnan puheenjohtajat

1915 - 1922 Janne Mattila

1923 – 1933 Alekski Kiiskilä

1934 – 1962 J. I. Tihinen

Kirjastolautakunnan puheenjohtajat

1962 – 1972 Niilo Ylikiiskilä

1973 - 1974 Juhani Aaltio

1975 – 1988 Eila Smolander

Kirjasto- ja kulttuurilautakunnan puheenjohtajat

1989 – 1993 Veli Ainali

1994 – 1996 Esko Siljander

1997 – 2004 Sari Rintamäki

Sivistyslautakunnan kirjasto- ja kulttuurijaoston puheenjohtajat

2005 – 2008 Heikki Anttila

2009 Katja Huhtahaara-Salo

(toiminta lakkautettu)

Liite 8: K. Kiiskilän kirje piirikirjastoille

Pyhäjoella 1 päivä syyskuuta 1945.

Piirikirjastoille,

Pyhäjoella.

Valtion Kirjastotoimiston kiertokirjeen johdosta ilmoitan että piirikirjastojen on viimeistään 15 päivään mennessä tätä kuuta luetteloitava kaikki Neuvostoliitolle vihameilinen kirjallisuus, luettelon keralla paketoituna tuotava kunnan toimistoon missä ne poliisiviranomaisten toimesta tullaan sinetöimään. Kirjaston hoitaja on vastuussa toimeksipanosta ja ettei enään sanotunlaista kirjallisuutta kirjastosta löydy. Hankinta luetteloon on poisto merkittävä ja syy, samoin on kaikkien kortit poistettava korttiluettelosta.

Parasta on tehdä niin että kirjastonhoitaja kutsuu johtokunnan kokoon ja yhdessä johtokunnan kanssa toimittaa poistamisen ja samalla pidetään pöytäkirja johon myös merkitään ko. kirjat.

pöytäkirjaan on myös tehtävä merkintä että tämä kirje on siellä käsitelty, samoin on myös tehtävä jos muita kirjeitä on piirikirjastolle saapunut.

Pyhäjoen kunnan kantakirjaston

hoitaja

K. A. Kiiskilä.

Liite 9: Kirjaluettelo

Pyhäjoen kantan kirjastosta poistetut Neuvostovastaisen kirjat.

- Aunuksen retken muistojulkaisu
- Bey; Stalinin sisällinen sota
- Fillies; Komppaniani Puolassa
- Haartman; Francon armeijasta Kollaanjoelle
- Halsti; Suomen puolustaminen
- Halter; Suomen kahleet murtuvat
- Hiisivaara; Saksan voitto lännessä 1940
- Hitler; Taisteluni I osa
- Hitler; Taisteluni II osa
- Johansson; Tahdomme elää
- Jyränkö; Kun itä yllätti
- Kerber; Saksalaiset lentäjät Puolassa
- Kivinen; Karjalan puolesta
- Kokko; Hallan Ukko
- Korhonen; Rajaviiva
- Kuortti; Pappina, pakkotyössä, pakolaisena
- Lipponen; Kersanttina Kannaksen kamppailussa
- Miihkali; Heräävän elämän maa
- Palolampi; Kollaa kestää
- Palolampi; Viimeinen vastaisku
- Pekkola; Kalterijääkärit I
- Pulla; ”Ja pöh!”; sanoi sotamies Ryhmy
- Pulla; ”Jees punamultaa!”; sanoi kersantti Ryhmy
- Pulla; ”Ole viisaasti höperö!”; sanoi vääpeli Ryhmy
- Raguzza; Moskovan hirmuvaltias
- Ràcz; Olin Suomessa 1940
- Reponen; Etulinjoilla
- Reponen; Luutnantti Jyrkämön seikkailu
- Rosenberg; Utta Eurooppaa kohti
- Saksan tie

- Santavuori; Miesten taistelu
- Santavuori; Hiiltynyt lehti
- Saraja; Lunastettu maa
- Simojoki; Palava pensas
- Strohmeier; Syöksypommittajat
- Waltari; Neuvostovakoilun varjossa
- Wegelius; Suomen leijona ja Saksan kotka
- Tiilikainen; Radioselostajana tulilinjoilla
- TK-rintamakirjeenvaihtajat etulinjoilla; Pakkorajalta Äänislinnaan
- Vatanen; Saksan sotureita
- Väänänen; Korsusta korsuun Kannaksella

Liite 10: Valtionavustus

Suomen Kirjastoseura

Helsingissä,
joulukuussa 1932.

ARVOISA KIRJASTONHOITAJA.

Eduskunnan tekemän päätöksen mukaan voi hallitus alentaa kansankirjastojen valtioavun 50:stä aina 35 prosenttiin, mikä tulee vaikeuttamaan kirjastotoimintaa hyvin huomattavasti, jolleivät kunnat jaksa ja tahdo uhrata entistä enemmän varoja tähän tarkoitukseen niinkuin tulevaisuutta silmällä pitäen olisi toivottavaa.

Kun ensi vuonna nostettava valtioapu vielä maksetaan laskettuna 50 % mukaan tämän vuoden menoista, olisi tärkeää, että kuntien täksi vuodeksi kirjastoilleen myöntämät määrärahat tulisivat tarkoin käytetyiksi. Suomen Kirjastoseuran johtokunta – pitäen silmällä kirjastojen etuja – rohkenee täten huomauttaa Teille tästä toivoen Teidän huolehtivan siitä, että kyseiset määrärahat loppuun käytettäisiin.

Suomen Kirjastoseuran johtokunnan puolesta:

J. A. KEMILÄINEN
puheenjohtaja.

J. Auer
sihteeri.

Liite 11: Kirjastokurssitodistus

